GALAMBOS LAJOS

Mit tudtok ti Pille Máriáról?

Fotó: Gink

Galambos Lajos írja könyvéről:

E helyen a legillőbb elmondani, hogyan született ez a kisregény. Szólhatna a szerző persze önmagáról, arról talán, hogy ez a tizenkettedik kötete; beszélhetne a regény cselekményéről, annak alakjairól, ám ha elöljáróban elmondhatnánk mindent, mi szükség volna még magára a történetre?

Ez a kisregény nem is az enyém. Azt kell mondanom, hogy régi barátomé,

MARKOS MIKLÓSÉ

Ugyanis ő egyszer telefonon azt mondta nekem: van egy ötletem, próbáltam megírni, de én filmrendező vagyok.

GALAMBOS LAJOS

Mit tudtok ti Pille Mártáról?

GALAMBOS LAJOS

Mit tudtok ti Pille Máriáról?

GALAMBOS LAJOS

Mit tudtok ti Pille Máriáról?

REGÉNY

SZÉPIRODALMI KÖNYVKIADÓ
BUDAPEST 1969

A borítón
Derkovits Gyula *Ülő lány* (1919)
című tusrajza

31326

© Galambos Lajos, 1969

1

Egy öregasszony ült a Tisza partján, az ugi kompnál. Fényes és tiszta tekintete nem illett a korához. Maga elé révedt.

Lent a folyón leeresztették a komp kötelét, hogy a közeledő hajó elfuthasson.

Az asszony a hajó felé nézett, de mintha nem is látta volna, tekintete nem élénkült meg, még a kürt éles hangja sem ért tán a tudatáig.

Távolabb tekintett ő. Messzire.

És mintha csak magának mondta volna, megkérdezte a mögötte álló fiatalembertől:

– Mit tudtok ti Pille Máriáról?

A Tisza vize sebesen futott odalent. A hajó már messze járt. Csak a fodrok maradtak utána a vízen.

– Nem tudok semmit Pille Máriáról – mondta az öregasszony mögött a férfi.

Az asszony aztán csak nagyon sokára szólalt meg:

– Gyilkos volt – mondta.

2

Egy cselédnek volt a legkisebb gyermeke. Négyen voltak testvérek, három fiú meg ő. Két bátyja meghalt az olasz fronton. Maradt még rajta kívül a Menyus, aki az idősebb Sass fiúnak, az Ivánnak lett a mindenese.

Ott laktak az ugi részen a Tiszánál.

Egyszer jött egy vöröskatona harmadmagával. Nyakas Ignácnak hívták. Mária ismerte őt, a szőlősi mulatságban táncolt vele. Errevaló kubikoslegény volt, míg nem lett katona. Kubikos volt az egész famíliája. Nekiállították a lovakat a lucernakazalnak. Valahol, távol, lövöldöztek. Mária akkor otthon volt, vasárnap tiszteletére tisztát váltani jött haza a kastélyból. A három katona belépett a házba, s azzal kezdte mindjárt, amivel Menyus szokta kezdeni:

– Hát egy marék dohány lenne-e?

– Dohány! – mondta legyintve a vén Márton.

Mária pedig azt mondta:

– Egy marékra való mindig akad.

Az apja úgy nézett rá, mint a véres ingre. Vére feltolult az agyába, s a feleségét kezdte átkozni:

– Ki az, aki a saját apját meghazudtolja?

Mária azt mondta neki:

– Én ezt a legényt ismerem. Táncoltam vele a szőlősi mulatságon, mit kell félni tőle?

– Ki fia vagy? – hunyorított az öreg.

– A Nyakas Gergelyé.

– Odaátról, a fekete földről?

– Onnan.

– Verje meg az isten ezt a rongy világot – mondta Pille Márton.

S intett a lányának, hozza azt a marék dohányt.

A befont dohánykarikák az egyik szénakazal alatt voltak. Olyan kazal volt ez, amelyiken kívülről nem látszott semmi rendkívüli, de ha az oldalából kihúztak egy szénadugót, be lehetett sétálni alája. A belseje teljesen üres volt. S a tetejéről még az isten szabad ege is betekintett öt arasznyi helyen.

Ott volt a dohány meg minden, amit a forró világban el kellett dugni.

Mária kihúzta a dugót, s bement oda.

A katona meg utána.

– Micsoda hely – mondta.

– Na, csak tirhuljon innen.

– Meg se ölelhetlek?

– Meg se.

– Egy csókot csak adsz.

– Hát.

– Rajta, galambom.

– A tenyeremmel – mondta Pille Mária.

Letört egy csonkot, kiszaladt a kazal alól, és a katonára rátúrta a dugót. Hadd kínlódjon ott a setétben, hadd küszködjön, ha friss lány csókjára áhítozott.

Úgy is ért vissza a házba a katona, tele szénaszállal. A másik kettő nevetett rajta, ők már cigarettáztak, Nyakas Ignác pedig verdeste magáról a szénatörmeléket. Aztán rágyújtott. Az arca kiveresedett, hogy meg se tudott ölelni egy lányt. Mária is csak kuncogott rajta. A nagy, hosszú Nyakas Ignác vékony cigarettát sodort a papírjába, olyat, hogy három szippantással lenyelte az egészet. Három lépéssel átlépte a házat.

Mária anyja bolond fejjel megkérdezte tőle:

– Tán járni akarsz a lány után?

– És ha? – mondta Nyakas Ignác.

– Mi vagy te?

– Szakaszparancsnok.

– Hol?

– A vörösöknél.

– Nahisz, a vörösök a kutya szájában vannak.

– Ott-e?

– Ott a!

– Mi magukat kipusztíthatjuk – mondta feketén Nyakas Ignác. Majd hozzátette: – De alattunk urak is lehetnek!

Öreg Pille Márton vette a szőrkucsmáját, ment a padlásra, és hozott sódart meg szalonnát. A nagy kenyeret az öregasszony akkorra már az asztalra készítette.

– Egyetek.

– Ehetünk.

– Jólesik az a hadi embereknek.

Mária nézte közben a fekete, kun legényt, Nyakas Ignácot. Tudta ő már, hogy összetartoznának, csak lenne nyugalmas a világ. Kiszaladt a kútra, friss vizet húzott fel, és egy nagy pohárral Nyakas Ignác elé tett.

– Oltsa a szomját.

– Majd oltom én még – mondta a legény, mert a kedve a jó ételtől meg a lány pillantásától visszatért.

S akkor zörögtek az ajtón.

3

Menyus tolakodott elő, mögötte a két Sass fiú, aztán még katonák, vagy öten.

– Mi ez itt? – mondta.

Nem szólt senki.

– Kik ezek? – kérdezte Menyus.

– Katonák – mondta Pille Mária.

– Mifélék?

– Látod.

– A lovak?

– Az övék.

Előlépett akkor Iván százados.

– Álljatok fel – mondta annak a háromnak.

Nyakasék felálltak.

– Tegyétek a fegyvert az asztalra.

– Miért?

– Csak tegyétek.

Még az egyik katona rágta a sódardarabot, úgy tette ki az asztalra a rohamkést meg a pisztolyt.

– Hátráljatok.

Hátráltak az asztaltól egy kicsit, de ez Sass Iván századosnak nem volt elég.

– A falig – mondta.

Elhátráltak a falig a fekete komód meg a barna sifon között, és akkor Nyakas Ignác azt mondta:

– Mi együvé tartozunk, úgy tudom. Sass Iván százados úr is közénk állt.

– Na, ja – mondta a százados.

Aztán azt mondta a mögötte levő öt katonának:

– Kötözzétek meg.

Azok madzagot vettek elő, és megkötözték a másik hármat.

– A lábukat is – mondta Sass Iván.

A lábukat is megkötözték.

– Gúzsba – mondta Sass Iván.

És akkor gúzsba tették őket.

– Miért?

Azok csak nevettek, és leültek az asztalhoz enni.

– Jó ez a sódar – mondták.

– Jó – mondta Menyus.

– Csak egy kis bor kellene.

– Nincs – mondta Mária.

Menyus nevetett.

– Ó, méghogy nincs! Ennél a zsugori parasztnál? – És rákiáltott az apjára: – Apám!

Az öreg felvette a szőrkucsmát.

– A Szabó Gedeon kilencéves borából, érthető?

– Értem, fiam.

– Menjen.

Amazok gúzsba kötve voltak a falnál, emezek meg ettek.

– Szép vasárnap – mondták.

– Hát szép.

– A direktórium húzta az inát, mind elmenekült.

– El, hála istennek.

– Belülről fogjuk immár megnyomni a vörösöket.

– Legyen hála – mondta Mária édesanyja is.

Csak a lány állt ott magában égve.

Ettek az urak.

– Tudod, mit fogsz te ezért kapni, Menyus? – szólt Sass Iván százados úr.

– Nem tudom, nagyságos úr.

– Vitézségi érmet, tizenöt hold földet.

– Holtomig el nem hagyom a nagyságos urat.

– Százados, kutya.

– A százados urat.

Pille Márton hozta a bort.

– Igyunk egyet.

– Igyunk.

– Nem sokat, dolgunk van.

Ittak.

– Ezekkel mi legyen? – kérdezte Menyus.

– Jók lehetnek még, vigyük.

Elpusztítottak az asztalról mindent. Az asztalhoz csak az urak ültek, még Menyus se, a többiek a markukból ettek. Faltak, mint akik sose láttak ételt. Bamba, parancsra váró legények voltak. Ha tele a bendőjük, nem számít nekik az isten se. Csak parancsoljon valaki, meg adjon enni.

Kivitték a három gúzsos katonát az udvarra, lelökték őket a földre. Sass Iván százados pedig a tornácoszlopokhoz rendelte a három lovat, akik eddig a lucernakazalnál ettek.

– Kötözzétek a lovakhoz.

A másik Sass fiú felügyeletével Iván katonái elvagdosták Nyakasék lábkötelékeit, aztán odahurcolták őket a három ló farkához.

Már mind nyeregbe ültek, a három fogoly lovát kantárszárra fogták, csak Menyus és Iván volt még a földön, s a rév felé néztek. A folyó túloldalán emberek ácsorogtak, vártak, hátha átmegy értük a komp.

Iván százados Pille Máriát nézte.

– Ez a te húgod?

– Az.

– Nem figyeltem eddig, hogy ilyen helyes.

– Helyes? Hisz lány, egye ki a fene.

Sass Iván azt mondta a lánynak:

– Mért nem vagy a kastélyban?

– Tisztáért jöttem, vasárnap van.

– Menj azonnal, anyám beteg.

– Igenis.

Megbánta ezt az igenist mindjárt, mert Nyakas Ignácra nézett, és az nem mozdította a fekete tekintetét, csak ott tartotta rajta. Sapkája már régen leesett, göndör haja belelógott izzadt homlokába, és az igenisért Pille Mária szégyellte magát előtte.

Nagy nyár volt.

A lány a legényhez lépett, és a tenyerével megtörölte a homlokát, talán csak azért, hogy az

igenist jóvátegye, de mindketten tudták, hogy nemcsak ezért. Sass Iván Menyus segítségével már nyeregbe akart szállni, amikor az egészet észrevette. Visszalépett, és pofon ütötte a lányt.

– Menj a kastélyba. Nem azt mondtam?

Felszálltak és elindultak.

A három fogoly a lovak farkához kötve szaladt utánuk.

4

Pille Mária a parton ült, és nézte az apját a réven. A ravasz, görcs kis öregember húzta a drót csigájával a kompot, s azt találgatta, mi van az asszonyok batyujában, s mi van a legényeknél – lányoknál.

Egyébként nem voltak sokan a kompon.

Kikötöttek, de a kijáró pallót nem eresztette le az öreg.

– Mi van a batyuban?

– Mi lenne?

– Mivel fizettek?

– Itt a pénz a markunkban.

Pille Márton megnézte a pénzt, aztán azt mondta:

– Nekem már ez a pénz nem kell.

– Hát mit adjunk?

– Értéket.

Bontogatta az asszonyok batyuit, vizsgálgatta, mit vehetne el. Volt ott némelyiknél persze só is meg süvegcukor meg fűszer. A vénember vámolni kezdett, amikor észrevette, hogy az egyik legényke a vele levő leány keblébe nyúl.

Mária hallotta, mit kérdez az apja:

– Te meg mit dugtál oda, mi?

– Semmit.

S Mária látta, hogy az apja a lány felé kaparászik. Nem kaparászhatott sokáig, a fiú ütött rajta egyet, és Pille Márton beleesett a vízbe. Onnan kiabált segítségért. Nem nagyon törődtek vele, a legényke kihajtotta a parti pallót, s igyekezett a kompról mindenki kifelé.

Valahogy az öreg is megkapaszkodott a komp szélében, csak a szőrkucsmáját sodorta messze a víz.

A legényke meg a suhanclány a város felé sietett. Mária hozzájuk igazította a lépését, és megkérdezte tőlük:

– Mi van nálatok?

– Téged is érdekel? – kérdezte a fiú, és a lány kebléből kivette a pisztolyt.

Mentek.

– Mit akarsz tőlünk?

– Hová mentek?

– A városba, a direktóriumhoz.

– Nincs már direktórium – mondta Mária –, a városban megint Sass Iványék az urak.

A legényke megállt.

– Ha becsapsz bennünket, agyonlőlek.

– Jó.

Később elmondta nekik:

– Elfogtak három vöröskatonát, és a lovak farkához kötve vitték őket a városi tömlöcbe.

– Agyonlőjük a bitang urakat – mondta a legényke –, ezen az én kislányomon heten mentek át.

Mária nézte a sápadt lányt.

5

Darutollas ébredők szaladgáltak a városban, lovaik patkója szikrázott a köveken, s az öreg templom tornyán fehér zászló lengett. Valamely gumiabroncsos stráfkocsi elé Sass legényei egy nagy hasú, terhes nőt fogtak. A szekér platójára szegényes bútorokat hánytak. Mielőtt elindították volna a kocsit, megkérdezték a terhes nőt:

– Úri lakásba költöztél?
– Kiutalták nekem.
– Jó volt az úri lakásban?
– Jó volt.
– Hány szobát kaptál?
– Kettőt.
– A polgármester villájában?
– Ott.
– Addig hol laktál?
– Pincében. Öt gyermekkel. A hatodik bennem.
– Urad hol van?
– A Tiszánál, a fronton.
– Akkor most szépen visszahúzod a retyerutyádat a pincébe.
– Igenis.
– Indulj!
Az öt gyerek is ott ült a kocsin.
– Azért kaptam a lakást – mondta bátortalanul a nő –, mert az én uram a fronton van.
– Ne szájalj. Indulj!
– Igenis.
– Gyű!
A nagy hasú nő nekifeszült a kocsinak. Nem bírta.
Pille Mária mintha magát látta volna ott. Azt az alázatot látta, ami benne volt eddig. Ugyanazt az igenist hallotta, amit ő ejtett ki ed-

dig. És akkor úgy érezte, hogy valami megkeményedik benne. Nem könnyek mentek már a szívére, de kövek...

– Gyű, az anyád istenit – hallotta.

A nő húzta a kocsit. Térdre esett, meg felállt, de húzta. A kölykök is biztatták az anyjukat nevetve:

– Gyű.

– Lelövök mindenkit – mondta a legényke.

Mária ránézett.

– Egy pisztollyal?

6

Menyus szólt rá a városháza előtt:

– Te mit keresel itt?

– Nem véletlenül jöttem.

– Hanem?

Mária úgy gondolta, hogy már tud hazudni, és ez nagyon jó érzéssel töltötte el.

– Sóért küldött a nagysága.

– Az, látod jó. Mert só valóban nincs a kastélyban, de mi már szereztünk. Gyere.

Bementek az épületbe.

– Mi lesz itt?

– Gyűlés. Visszaállítják a városi vezetést, ahogy volt.

A földszinti nagyterem ajtóit felnyitották. Az ablakok huzatában zászlók lógtak. Az asztalokon fehér terítők és üvegek. A bejárat felől egyre érkeztek a fekete ünneplőbe öltözött férfiak meg a nyári ruhájuk nyakára szőrméket szerelt asszonyok.

– Ide jövök én is őrködni, csak megmosdok – mondta Menyus. – A százados úr megparancsolta, hogy tisztálkodjak meg, ne legyek izzadt. Azt mondta, borzasztó büdös tud lenni egy rohadt paraszt.

Felvezette a húgát az emeletre. Benyitottak egy szobába, és ott Menyus azt mondta:

– Itt a só. Vihetsz, amennyit elbírsz.

Vetkőzni kezdett, majd a nagy lavór fölé hajolt. Mária a zsákokat nézegette, de mind durva szövésű zsák volt az, a só kipergett belőle.

– Jó kis ünnepség lesz itt, jó kis muri – mondta Menyus –, tán eltart reggelig.

– Ebből a zsákból kipereg a só.

– Béleld ki papírral, van ott a sarokban.

Mária felemelt egy köteg papírt, nézte, mi van rányomva. A tanácskormány új cseléd-törvénye volt az, amelyet az elmenekült direktórium nem tudott kiosztani. Mária beleolva-

sott, néhány lapot a keblébe rejtett, aztán kibélelt egy kisebb zsákot.

– Annyit ehetek nyilván én is – mondta Menyus –, ami a bélembe fér. Annyit ihatok, amennyi csak a gégémen lemegy.

Csapkodta magát a vízzel, nevetett.

– Most aztán visszatér a mi világunk.

– A te világod?

– Tizenöt hold föld, vitézség, gondold csak el.

Mária, míg rakta kezével a sót, a Menyus fegyvereit nézte, amiket a fiú csak úgy ledobált a padlóra.

– Jó emberük vagyok a Sass úréknak, hál' istennek. Meg kellene borotválkoznom, nem?

– De.

– A fene egye meg, mosdhatok majd újra.

Szappanozni kezdte az arcát.

– Mi vagyunk az elsők, akik megcsinálják a rendet. Figyelmeztetett a százados úr is, milyen nagy dicsőség ez ebben a városban. Meg kell ezt majd tudnia mindenkinek.

Nagy mozdulatokkal kaszálta az arcát.

– Szerzünk majd neked is egy jó kis legényt, ha jól viseled magad. Arany életed lesz.

Mária a Menyus pisztolyát a zsákba tette, s felállt.

– Megyek.

– Elég az a só?

– Nehéz ez.

– Menj csak akkor.

Mária kívülről óvatosan kulcsra zárta az ajtót, aztán lement a lépcsőn. Ha valamit cselekedni akar az ember, gondolta, ahhoz semmi más nem szükséges, csak akarat.

A nagyteremben egy fekete ruhás, szemüveges úr beszélt. Felhangzott rá az éljen, és koccintottak. Az asztalfőn Sass Iván ült meg az öccse. Mögéjük kiállt egy cifra ruhás énekesnő, és énekelni kezdett. A cigányok halkan kísérték.

Mária belépett a terembe, és egyenesen Iván százados felé tartott. A fényes urak és hölgyek megütközve néztek rá, ahogy nem idevaló ruhájában, zsákkal a vállán elment előttük. Amikor Iván századoshoz ért, lehajolt kissé, és azt mondta a férfinak, tele belső remegéssel:

– Lóhalálában jöttem. Visszatértek a vörösök. Már ott vannak a kastélynál.

Sass Iván felpattant.

Az ének hangzott.

– Nem kellene a foglyokat elengedni? – suttogta Mária.

– De.

Sass Iván átugrott az asztalon, megfogta a lány karját, és megindult vele visszafelé.

A többiek zavarodottan néztek össze, csak

az énekesnő dalolt még tovább, és húzta halkan a cigány. De az éneket is elnyomta lassan a zaj.

– Mi történt?

– Mi a hír?

– Hová megy a százados?

Ők már akkor a folyosón voltak, és Sass Iván egy kulcscsomót adva a bejáratnál álló őrmesternek, azt mondta neki:

– Eressze szabadon a foglyokat.

– És a lovak? – kérdezte Mária.

– A lovaikat is – szólt az őrmester után a százados.

Aztán a lányhoz fordult:

– Okos lány vagy. A bátyád hol van?

– Nem láttam.

– Ha szükség lesz rá, tanúskodj mellettem. Én semmi mást nem akartam, csak hogy ne legyen gazdátlan a város.

– Persze.

Akkor már a kivilágított teremből tódultak kifelé az ünneplőbe öltözött emberek. Kiabáltak, az ajtónál összecsoportosultak, megrekedtek, hadonásztak és káromkodtak, a nők nyakáról letépték a szőrméket, aki elesett, azon átgázoltak, egy vörös cingulosos pap reverendáját derékig kapva fel, a nagy hasával úgy futott az öreg templom felé, mint a nyúl.

Menekültek a cigányok.

Menekült mindenki.

– Sietek, nagyságos úr, viszem a sót, nincs a kastélyban egy szem sem.

– Siess csak.

Elment az épület másik oldalára, ahol az udvar kapuja volt, és hallotta, hogy az udvaron már nyerítenek a lovak. Nyakas Ignác kantárszáron vezette ki az útra a lovát.

– Vegyen fel engem is – mondta neki Mária.

Nyakas maga elé ültette őt, s nyeregbe hágott ő is.

– Vágtassunk.

– Miért?

– Jót mondok magának, csak vágtassunk.

Nyakas Ignác a lova véknyába vágott, s nekiiramodását követte másik két társa is.

– Fegyvere van? – kérdezte a lány.

– Az nincs. Azt lám, nem adták vissza.

Mária a sószsákba nyúlt, s átnyújtotta a legénynek a bátyja pisztolyát.

Szusszantás nélkül vágtattak a révig. A Tisza folyásának irányából tüzérségi párbaj hangjai jöttek.

– Ha egyszer elfogtak, nem tudom, miért engedtek bennünket szabadon – mondta Nyakas.

– Majd megtudja.

– A tisztek eszén sose tud eligazodni az ember.

Mária még várakozásra intette őket, bement a házba, s kisvártatva kendőbe csomagolt kenyérrel-szalonnával jött vissza.

– Biztosan éhesek.

– Annyit ettünk, amennyit itt ettünk reggel.

Már indulóskodtak, amikor a lány szorongva megkérdezte a hetyke legénytől:

– Engem nem vinne magával?

Nyakas Ignác magához ölelte őt, és halkan suttogta:

– Visszajövök én érted, ne félj.

És elvágtattak.

Mária az estében addig nézett utánuk, míg csak hallgathatta a lovak patkóinak dobogását.

Aztán nagyon fáradtnak érezte magát. A szénakazal alá ült le. Nem volt benne semmi félelem, csak végtelen nagy fáradtság. A meleg estében el is nyomta az álom azonnal.

7

Rúgásra ébredt, a rúgás a vállát találta.

Felnyitotta a szemét, már pitymallott.

Menyus állt előtte, de a lányt nem ez döb-

bentette meg, hanem az, hogy bátyja kezében ugyanaz a pisztoly volt, amit ő délután ellopott tőle.

– Talpra – mondta Menyus.

Mária felállt.

– Vedd a sót, s indulj előttem.

– Hová?

– Tudod te azt.

Vette a sószsákot, rádobta a vállára, s elindult a kastély felé, a kövesúton.

– Ne arra – mondta Menyus. – A gáton.

Fordított egy kicsit a lépésén, és rátért a gát gyalogútjára. Nem sietett, de nem is ment túl lassan, érezte maga mögött a bátyja csizmáinak nyikorgását. A víz szőkén és fodrosan csobogott mellette, az ártér ligeteiből madarak libbentek fel az égre. Nagy hangon, az élet örömével énekeltek.

Menyus nem szólt többé egy szót sem, pedig a lány nem bánta volna, ha beszél. Bármit mondott volna, nem bánta volna. A szavakból, bármilyenek azok, valami értelmet ki lehet szedni. Tele volt az ő torka is kérdésekkel, de a csizma nyikorgásának nem mondhatta ki azokat. Érezte, hogy nincs rosszabb és fenyegetőbb egy szótlan testvérnél.

Már jó ideje haladtak, a nap melegen kezdett sütni, kicsi izzadságcseppek ültek a homlokára,

nem a tehertől, hanem a szótlanságtól. Oldalt, bal kéz felől, feltűnt messze a kastély. Ugyanebben a pillanatban észrevett Mária a gát oldalában egy lótetemet.

Ismerősnek tűnt a ló.

Hátrafordult, hogy belenézhessen a bátyja szemébe.

Ilyennek a Menyus szemét még sohasem látta, ilyen véreresnek, kicsinek, izzadtnak és kegyetlennek.

– Tovább – mondta a férfi.

Mária meglódult, a szíve kalapált. Most már a hátát is kicsapta a víz, és a zsákban levő só benyelte azt. Ötven lépésnyire a ló tetemétől meglátta a három vöröskatona holttestét. Kettő úgy esett el, ahogy a kicsi tűz körül ült, a harmadik, Nyakas Ignác följebb feküdt, a partoldalban. Jobb keze kinyújtva, mintha fegyvert tartana, a bal pedig egészen a test alá csavarodva.

A lány állt, és nézte őket.

Menyus meglökte hátulról, alig hallatszott a szava:

– Gyerünk!

Mária reszketve ment. Nyöszörgő hangok ültek az ajkára, de csak ő tudta, mit nyöszörög, más az értelmét nem vehette ki:

– Irgalmas istenem. Irgalmas istenem, adj

örök nyugodalmat. Adj nyugalmat irgalmas isten.

Odaértek a kastélyhoz.

– Be – mondta Menyus. – Az ebédlőbe.

8

Hatan ültek a reggelizőasztalnál, az öreg Sass, a felesége, a két Sass fiú, a Sass lány és a férje, Ráczfalvy Árpád. A nyíló ajtóra fölnéztek. Menyus előrébb taszította a húgát.

– Itt van.

Iván felállt, egy nagy vizespoharat teletöltött pálinkával, és Menyusnak nyújtotta.

– Megérdemled.

A férfi biccentett köszönésképpen, és egy hajtásra itta ki a pohár tartalmát.

Mária lehajtott fejjel volt, nem nézett senkire.

Iván visszatette a poharat az asztalra, aztán lassan a lányhoz lépett. Felemelte az állát.

– Nos? – mondta. – Hol vannak a vörösök?

Mária könnyes pilláin át nézett a hideg, szürke szemekbe, és nem válaszolt.

Iván két pofont adott neki.

– Hol vannak?

Az asztalnál felvisított a mama:

– Nem. Én ezt nem bírom. Vigyetek innen.

Iván visszaszólt nővérének:

– Vidd fel a mamát.

Megvárta, amíg Olga feltámogatja az öregasszonyt az emeleti lépcsőn, aztán visszafordult a lányhoz. Megmarkolta a mellén a blúzt, úgy húzta magához:

– Felelj.

A lány nem szólt. Nem sírt, nem szólt, egy hangot sem adott. Belül még mindig azt darálta magában:

– Irgalmas isten, örök nyugodalmat adj.

Iván megrázta őt, és akkor az ujjai alatt megérezte a papírt. Letépte a blúzt, s elővette a röplapokat.

– Nem felelsz?

Nézte a papírokat, s elhúzta a száját. Akkorra visszatért az emeletről a kisebbik fiú, annak mutatta Iván:

– Nézd csak, miket hord magánál.

Az öcs megnézte:

– Remek.

Aztán hozzátette:

– Nem gondolod, hogy ezt föl kellene olvasni az egész személyzet előtt?

– Nem is rossz – mondta Iván.

Menyus parancsot kapott, hogy minden belső nőcselédet tereljen ide. Addig a két fiú, az öreg meg a sógor ivott egy kupicával. A röpiratokba a sógor is belenézett, és döcögve nevetett rajta.

A belső cselédek – két szobalány, két konyhalány, Mariska néni, a szakácsnő és a két takarító asszony – riadtan és sietve törtettek be, mint a megzavart csorda. Egy pillantással megszánták a tépett blúzú Máriát, aztán csak álltak, kivörösödött arccal.

– Pille Mária egy röplapot hozott ide – mondta nekik Iván. – Fel akarom olvasni. Ez az új cselédtörvény. A városi direktórium adta ki, amíg egyáltalán itt volt a direktórium, a tanácskormány nevében. Nem szívlelhetjük, hogy itt valaki is ne szerezzen róla tudomást.

Az öreg Sass heherészett, Iván olvasta:

– Első pont. Az éves háztartási alkalmazottak, cselédek, házikisasszonyok intézménye megszűnik. Felmondási idő minden hó tizenötödikén a következő hó elsejére.

Csend volt.

– Második. A háztartási alkalmazottakat legfeljebb reggel hattól este kilencig lehet foglalkoztatni.

– Messzemenően humánus – mondta gúnyosan az ifjabb Sass.

– Három. Vasárnap délután kettőtől kilencig és minden kedden öttől hétig feltétlen szabadságidő.

A beterelt nők tulajdonképpen nem tudták, mi ez. Féltek. A hangtól, a szövegtől, Máriától, Menyustól, mindenkitől.

– Négy. A cseléd holmija át nem vizsgálható.

Ráczfalvy ivott és mondta:

– A koszos bugyogójuk se?

S nevetett.

– Öt. Bármilyen kár dolgában, amelyet a cseléd véletlenségből okozott, megtérítésnek helye nincs.

Menyus a fegyverét tisztította.

– Hat. Háztartási alkalmazottat, kívánságára, kisasszonynak kell szólítani.

Bandi, az ifjabbik Sass meghajolt a cselédek előtt:

– Kisasszonyaim.

– Hét. Sértő kifejezéssel cselédet illetni nem szabad.

Az öreg Sass arca már veres volt, a széke sarkán hintázott:

– De ha azt mondom például, hogy hülye cseléd, ez csak nem sértő?

– Ebben a naiv marhaságban most jön a legjobb – mondta Iván. – Az a gazda, aki nem tud

külön cselédszobát biztosítani, és aki nem használja fel minden szobáját hálószoba gyanánt, köteles a háztartási alkalmazottnak hálószobát biztosítani.

Fölnézett.

A cselédek álltak.

– Érthető? Vagy folytassam tovább? Olvassam a szankciókat? Hogy mi vár arra a gazdára, aki ezt nem teljesíti?

Csend volt.

– Akkor mars, piszkos népség.

A cselédek elkotródtak. Mária is indult volna, de Iván és Bandi egyszerre nyúlt utána.

– Mi még nem végeztünk, kisasszony. Meg akarjuk hálálni a pontos értesítést.

Apjára nézett Iván és hunyorított.

– Kötelesek vagyunk saját szobáinkban fekhelyet biztosítani neki.

Az öreg nézett egy darabig, aztán felnevetett, felállt a székéről, öreges, nagy léptekkel igyekezett fel az emeletre a feleségéhez és kiabálta:

– Asszony, az én fiaim. Az én fiaim!

9

A két Polyák hozta be a katonatisztek szobájába Máriát. Az egyik fiú testes volt, erős, a másik inas, rebbenő tekintetű. Szorosan tartották a lányt.

Besündörgött Ráczfalvy Árpád is.

– Te mit akarsz itt? – kérdezte tőle Iván.

– Hát mit?

– Azt kérdem, mit akarsz?

– Amit ti.

A két Sass ingujjban volt. Iván ránézett az öccsére, Endrére, hunyorított, némi megbocsájtó, fensőbbséges mosollyal fogta meg Ráczfalvy karját, és az ajtóig vezette.

– Kérlek – mondta.

– Menjek ki?

– Gondolom, Olga vár.

S már ki is tessékelte.

A szobából hangok jöttek.

Az ajtó előtt ott ült fegyveresen Menyus.

Ital volt előtte.

Ráczfalvy még hallgatta az elfojtott, védekező hangokat odabentről, aztán felemelte Menyus italát.

Menyus is hallgatott, aztán nézték egymást.

– Mit nézel? – mondta neki Ráczfalvy. – Mit nézel te engem?

Lecsapta az üveget a folyosói asztalra, s elment arra, amerre Olga tartózkodott az anyjával.

Menyus csak volt magában.

Elment előtte a szakácsnő, Mariska néni. Menyus indíttatva érezte magát, hogy megkínálja az asszonyt.

De az csak végigmérte, kiköpött előtte, s ment tovább.

Menyus nézte az üveget.

A szobából semmi hang nem jött már.

Menyus felszívta az orrát, és a csizmájáról letörölgette a port. Egy kicsit odament az ablakhoz, és az orrát az ablaküveghez értette. Lehunyta a szemét is, sóhajtott egy rövidet.

Sokára, amikor már alig volt az üvegben valami, kiszólt Iván, hogy nyergelje fel Menyus a saját lovát, aztán jelentkezzen újra.

Amikor visszatért a férfi, Mari egy széken ült a szobában, lehajtott fejjel. A két Polyák ott állt mellette. Kezük és arcuk karmolással volt tele, az idősebbik keze fejéből egy harapás nyomán még szivárgott a vér.

– Vidd haza a húgodat – mondta Iván –, nem akarjuk itt többé látni. Természetesen a tizenöt napi felmondást megkapja.

Menyus hallgatott.

A másik két katona a földet nézte.

A szoba agyon volt dúlva.

Aztán Menyus megmozdult, rátette a kezét a húga vállára, és azt mondta neki:

– Na.

Mária mintha halott lett volna.

– Indulj – mondta Menyus.

De mivel akkor sem mozdult a lány, a két Polyáknak megparancsolta Iván, hogy fogják meg, vigyék ki, és dobják fel a Menyus lovára.

Így történt.

Menyus is nyeregbe lépett, s megindult a lánnyal.

Nem hajtotta a lovat, lépésben ment. A szesz és a nap bódította, a szavak éppen csak bukdácsoltak belőle.

– Mi van abban?

A világot csend ülte.

– Becsaptad őket, visszakaptad.

Még a madár se szólt, a gát alján békák se brekegtek.

– Pussz-passz.

Valami eszébe jutott, nevetett:

– Még jót kaptál vissza. Pussz-passz.

Mária akkor két kezével hirtelen hátradöntötte őt a nyeregben, annyira, hogy a ló, a Menyus kezében levő kantárszár rántásától megtorpant. Úgy nézett rá, hogy a részeg férfi megijedt.

– Tán meg akarsz ölni?

Mária lecsúszott a nyeregből.

– Én? Téged?

Elindult, lassan vonva magát a gáton.

Egy idő múlva Menyus mégiscsak mellé léptetett.

– Hiszen hazaviszlek – mondta.

Mária nem szólt. Menyus pedig nem tudott más okot mondani:

– Megparancsolták, hogy vigyelek haza, nem?

Ott mentek el a halott vörösök mellett. Menyus lova felhorkant, nyerítve ágaskodott az égnek, aztán, mintha rémület ülne benne, ellenkező irányban nekivágott az ártérnek. Bárhogy szabályozta a férfi, a megvadult állat a zablának nem engedelmeskedett.

10

Ásót kerített otthon meg lapátot. Bement a házba, és a szekrényből elővett három asztalkendőt. Ez már az ő stafirungjából volt, nem nyúlt még hozzá senki. Az anyja csak nézte, mit motoz és mit vesz magához a lány.

Odakint felvette az ásót meg a lapátot, és el-

indult a gáton. A semmi kis görcsember, mint a bibic sikongott utána:

– Az istenedet, megbolondultál? Hová viszed azokat a jó kis szerszámokat? Kihányni? Elpusztítani innen mindent? Szalonnát, kenyeret, ásót? Mi marad már itt? Nem érted?

Mérgében a kitéblábolóó öregasszony hátát dögönyözte meg:

– Mert a te lányod. Mert az ég se szakasztott még ilyen fajtát, mint a tied. Csak pusztítani, csatangolni. Kurva lesz belőle, istenemre.

– Nana.

Az öreg belódította az asszonyt a házba:

– Majd akkor nanázz. Akkor csapkodd a kezed. Ha egy fosos fattyat a kötődbe lök.

Mária gödröt ásott a gát laposabb részén, nem messze attól a helytől, ahol a három katona feküdt.

Hajlott már a nap, amikor a gödörrel elkészült. Mindhárom katonát elhelyezte a gödörben, szépen egymás mellé. Az arcukra ráterítette a hófehér asztalkendőket. Zsebükből kiszedte az iratokat, és a keblébe rejtette.

Fölnézett. A világon mintha nyugtalanság ült volna. Az ég alja szelet ígérően piroslott, délről pedig sötét fellegek tornyosodtak. Nem sok hija volt, hogy lebukjék a nap. Vállára vette a lapátot meg az ásót, és elindult vissza.

Amikor a révhez ért, látta, hogy ott katonák kelnek át. Az öreg Pille Márton fülét-farkát behúzva, öles mozdulatokkal nyaggatta a komp csigáját. Lovas, bőrzekés katonák voltak az átkelők. Sokan voltak. Sildes sapkájukon vörös csillag égett.

S akkor Mária ledűlt a partra, mint a halott, és rázni kezdte testét a zokogás.

11

Korán reggel, vezetéklovat hozva magával, a révházhoz egy katona ügetett. Zörgött az ablakon, aztán az ajtón, bele is rúgott az ajtóba, hogy az nem nyílik mindjárt. Az öregember mezítláb, gatyaszárban jött eléje, s amint észrevette a bőrzekét, fázósan és ijedten kezdett pislogni.

– Maga Pille Márton?

– Én.

– Van magának egy Mária nevű lánya?

– Van, az isten verje meg.

– Hol van?

– A sutban alszik. Rázta az este a hideg, az anyja befűtött neki a kemencébe. Legalább egy

szekérderék szalmát pocsékolt el, nem tudom, minek.

– Keltse fel, öltözzön azonnal.

A katona kint maradt, a két lovat nekiállította a lucernakazalnak. Az öregember, magára kapkodva hirtelen a nadrágját meg az ujjasát, látta ezt, de mérgét magába gyűrte.

– Mozogj – mordult Máriára –, elpusztítanak itt lassan mindent.

Mária a szájába vett vízzel mosdott, a lába nehezen vitte, törtnek és kimerültnek érezte egész testét. Fáradtan hunyorított ki a katonára, jó ruhát vett fel, valami cipőt is húzott, és kiment.

– Te vagy Pille Mária? – kérdezte a katona és végigmérte.

– Én.

– Megülöd a lovat?

– Meg.

– Velem jössz.

– Hová?

– A vörös terrorcsoport parancsnokához. Sidó Bélához.

Elővezette a lovakat, a zablát visszacsatolta a szájukba, s az egyik kantárszárat odadobta a lánynak.

– Szállj fel.

Mária bal lábbal lépett a kengyelbe, de a fájdalomtól a teste végig lúdbőrzött.

– Nem megy?

Szégyellte magát, mégis el kellett fogadnia a segítséget. A katona valósággal odabillentette őt a nyeregbe.

– Ha nem megy, miért nem szólsz?

Már akkor az öregasszony is az ajtóban állt, tördelte a kezét, s amikor a lánya elment a katonával, riadtan szaladt utánuk az út széléig. Nézte őket, amíg csak belátta a kövesúton.

– Hová vitték? – kérdezte reszketve az öregembertől.

– Majd akkor reszkess – legyintett Pille Márton. – Megmondtam én neked, hogy mikor reszkess.

A két lovas szó nélkül vágtatott a városig. Közben a katona rá-rápillantott a lányra; a révháznál a beteges arcszíne, vér nélküli halványsága egyáltalán nem tetszett neki, most azonban, a lovon ülve kipirult a lány, szőke hajába belekapaszkodott a szél, a katona legszívesebben le sem vette volna róla a szemét. Beitta a melle formáját, vékony, erős karját, nyúlánk derekát, termékenységre termett tomporát és az aranypihés nyakát. A vér a halántékára tolult, indulatában a lova pofáját rángatta.

A városban mindenfelé bőrzekések és matrózok cirkáltak. A városháza udvara tele volt összefogottakkal. Megerősített őrség vigyázott rájuk, a puskákra szuronyok voltak tűzve, az épületeken vörös zászló lengett, s az öreg templomról eltűnt a fehér lobogó. Egyébként a félelemnek semmi nagyobb nyoma nem látszott, a piac kinyitott, a batyusok és a kofák kirakták árukat.

A katona a két lovat a városháza kerítéséhez kötötte, s megkérdezte az őröktől:

– A parancsnok?

– A nagyteremben.

Fogta a lány kezét, és felszaladt a lépcsőn. Bent, mindjárt az ajtóban nagy hangon kiáltotta Sidó Bélának.

– Parancsnok elvtárs, a lánnyal parancsára megjelentem.

Sidó csak egy pillantást vetett oda:

– Várni.

Bőrzekések álltak sorban előtte, a parancsnok őket kérdezte:

– Távíró?

– Kézben.

– Laktanyák?

– Kézben.

– Repülőtér?

– Az ellenőrzést átvettük.

Magához intette Feldmannt, a segédtisztjét.

– Távirat a kormányzótanácsnak.

A segédtiszt bőrfedelű mappájába kezdett jegyezni:

– A mai virradóra a várost átvettük. A belső felkelést elfojtottuk. A kormányzótanács utasítása szerint a rendet fenntartjuk, az életet visszatereljük a rendes kerékvágásba. A felkelés vezetőit forradalmi bíróság elé állítjuk. Éljen Tanácsmagyarország. Dátum, satöbbi.

A segédtiszt tisztelgett, elviharzott.

Mária nézte ezt az embert. Úgy tűnt neki, mintha Nyakas Ignácra hasonlítana. Csak ennek a Sidónak nem volt bajusza, egy kicsi szakáll lógott az állán. Két lába éppolyan nagy és hosszú volt, mint a Nyakasé. Ha lépett, két ember lépését hágta át egyszerre.

– Mindenki a posztjára – parancsolta.

Tisztjei szalutáltak és elmentek.

Akkor Sidó odafordult a lányhoz, bár még mások is voltak a teremben, civilek, akik hátrébb, egy asztalnál ültek. Sokáig nézte Máriát. Oly soká, hogy a lány már nem tűrhette a szemét. Elment előtte a férfi, cigarettát csavart, rágyújtott, a bő füstöt az orrán eresztette ki. Aztán megkérdezte:

– Maga futamította meg ebből a teremből az urakat?

– Én nem futamítottam.

– Hát?

– Én csak azt mondtam, itt vannak a vörösök.

– És?

– Kiengedték azokat, akiket ki akartam szabadítani.

– Egyetlen szóra?

– Egyetlen mondatra.

A parancsnok nevetett.

– Nem nevetséges – mondta Mária. – A direktóriumnak még ennyi sem kellett. Csak egy kis szellő.

– Már itt van a direktórium – mondta Sidó, és hátra, a civilekre intett.

– Elfutottak.

– Ketten hozzánk futottak.

Mária legyintett.

– Mindegy az. Megfutamodtak.

Sidó nézte a lányt.

– Most már nincs baj – mondta. – Itt vagyunk, és itt is maradunk. Örökre.

– Elég későn jöttek.

– Későn?

– Azt csak én tudom, milyen későn.

A parancsnok a lány vállára tette nagy kezét, és megismételte:

– Nincs baj. Köszönöm, hogy bejött. Látni akartam.

Elfordult és a civilekhez sietett.

– Térjen vissza ki-ki a helyére – mondta nekik. – Az üzletek nyissanak ki, ahogy a piac kinyitott. Mérjék fel a város élelmiszertartalékát. Vizsgálják meg, ki szenvedett károsodást a felkelés alatt, és korrigálják. Plakátokon közhírré kell tenni az általános szesztilalmat.

Akkor látta, hogy Mária még mindig ott van. Vastagon eresztette ki orrán a füstöt, úgy mondta a lánynak:

– Én csak látni akartam magát. Azt az egyetlen embert, aki rá mert ijeszteni egy egész kompániára. Vagy van még valami kívánsága?

– Van.

– Nos?

– Adjon nekem katonaruhát.

A parancsnok nézte őt.

Csend volt.

Aztán azt mondta Sidó:

– Az én brigádom terrorkülönítmény. Mi vagyunk a Lenin-fiúk. Halálfejeseknek is csúfolnak bennünket. De markotányosnőkre nincs szükségünk.

A katonának szólt:

– Kertész.

A fiú kihúzta magát.

– Félórán belül papok, bírók, ügyészek, ügyvédek itt legyenek. Végeztem.

Kertész tisztelgett és elsietett. S anélkül, hogy többé Máriára nézett volna, elment a parancsnok is.

12

Mária a nagy épület folyosóján ténfergett. Megpillantotta azt a lányt, aki legényével együtt vasárnap a kompon kelt át, és a pisztolyt, Pille Márton motozása elől a keblébe rejtette.

– Megismersz? – kérdezte tőle.

A kissé görbe hátú, de szép arcú lány lenézett rá a létráról. Ablakot mosott. Nemcsak föntebb volt, mint Mária, de fensőbbségesen vonta meg a vállát is:

– Meg.

– A nevedet se tudom. Hogy hívnak?

– Nemsokára Kurucz Istvánné leszek.

– De most.

Lejjebb jött a lány, a rongyot beleejtette a vödörbe.

– Most még csak Kék Róza.

– Hogy kerültél ide?

– Beszerzett takarítónőnek Kurucz István.

– A legényed?

– Az.

– Ő merre jár?

– Kapott sildes sapkát, bőrzubbonyt, nadrágot, csizmát.

Lámcsak, gondolta Mária, a férfiak el tudják igazítani a sorsukat, s eligazodik a világban az a lány is, aki mellett férfi van.

Mária látta, hogy a nagyterembe papok vonulnak. Elöl, a fekete reverendások, annak a cingulusos papnak a vezetésével, aki derékig kapta fel a szoknyáját, amikor úgy érezte, hogy menekülnie kell. Aztán szerzetesek jöttek fehér és barna csuhákban, majd kettős keresztes görög papok. Hátul voltak a civil ruhások, kálvinisták, evangélikusok, lutheránusok és zsidók.

– Jókedvű vagy – mondta a lánynak.

– Mért ne?

– Nem bánt, hogy végigmentek rajtad?

– Én azt nem akartam, tehát semmis. Kurucz István látta, mi történt velem, megmondta, még a mai napon gyűrűt szerez nekem.

Sidó parancsnok szaladt le a lépcsőn, kenyérdarabot hajított a szájába, ruháját megigazította és besietett a papok után a nagyterembe.

13

Sidó parancsnok a kicsi emelvényre állt, ahol két nap előtt még a cigánybanda húzta és az énekesnő danolászott. Mellette volt a segédtisztje és a katonája, az a Kertész fiú is.

– Tisztelt papok és lelkipásztorok – mondta az egybesereglettekhez Sidó –, azért rendeltem ide önöket, hogy megkérdezzem, hajlandók-e esküt tenni a proletárdiktatúrára és annak vezető szervére, a kormányzótanácsra. Amennyiben ezt megteszik, krisztusi és bibliai küldetésüket zavartalanul gyakorolhatják. Kérem, aki az eskütételre nem hajlandó, hagyja el a termet.

Csend volt.

– Beszéljék meg – mondta Sidó.

Lejött az emelvényről, végiglépte a termet, s az ajtóban kuporgó Pille Máriát észre sem vette. A folyosón várakozó bírókra, ügyvédekre tekintett, és intett nekik:

– Hamarosan.

A papok sugdolóztak, tanakodtak, rémültebbek voltak tán, mint a kalmárok Krisztus korbácsa alatt a templomban. A rabbi, Jeruzsálem felé fordulva, a szakállában motozott. A kálvinisták egyenes derékkal néztek maguk elé. A görögök hajlékonyan és derűsen fogták fel

a dolgot. A pápisták arca hódolatkészen tündökölt.

Sidó három szippantással elszívott egy cigarettát, a csikket elnyomta a tenyerében, a hamut kiszórta a nyitott ablakon, aztán visszatért eredeti helyére.

– Nos? – kérdezte.

– Mi igen – mondta a cingulusos.

– Mit igen?

– Esküszünk.

– Mindannyian?

– Én esküszöm.

– Rendben – mondta a parancsnok. – Az eskü szövegét fel fogom olvasni. Közben önök egyik kezüket a szívükre teszik, másik kezük két ujját pedig a vörös zászló felé emelik. Érthető?

Valami morgás kélt.

– Nincs senki, aki el akarja hagyni a termet?

Két fehér kámzsás, egy nagy szakállú zsidó és egy ferencesrendi fráter vált ki a papok tömegéből.

– Fogházba őket – mondta a parancsnok.

Kertész, a katona, azonnal intézkedett.

Aztán csend volt.

A parancsnok elővette az előre elkészített ívet, és tiszta arcát felemelve mondotta:

– Ismételjék utánam. Én, alulírott, esküszöm, hogy a proletárdiktatúrának hű polgára leszek.

Emberi moraj ismételte:

– Esküszöm.

– Annak törvényeit betartom és betartatom.

– Betartatom.

– A hitem által reám bízott nyájat ellenségeskedésre semmi körülmények között nem szítom.

– Nem szítom.

– A hívők lelkiüdvén kívül mással nem foglalkozom.

– Nem foglalkozom.

– Becsületem rajta.

– Becsületem rajta.

A parancsnok levitte az ívet a sarokban álló nagy asztalhoz, amelyen tintatartók és pennák voltak. Odaállította az asztal mellé a segédtisztjét.

– Most pedig, kérem, írják alá.

– De hisz már megesküdtünk – mondta a cingulusos.

– Szeretem a formaságokat – mosolygott Sidó.

Némelyek megindultak, hogy aláírják az ívet, a kanonok arcából azonban kifutott a vér.

– Ehhez nekünk őeminenciájától, a hercegprímástól engedélyt kell kérni.

– Az eskühöz nem kellett?

– Az más jellegű, terrorparancsnok úr.

– Idő hiányában a kérelmet nem szükséges benyújtani. Tegyék meg utólag. Hivatkozzanak rám.

Már a többiek nagyban firkálták a nevüket. A kanonok kínlódott, hogy beálljon-e a sorba vagy ellenkezzen tovább.

– Tehát? – kérdezte Sidó.

– Nem tehetem – izzadt a kanonok.

– Akkor sajnos, itt kell tartanom.

A kanonok megtörölgette a fejét, megigazította a cingulusát, aztán legyintett:

– Á, egye fene!

S beállott a sorba.

Ahogy kifelé vonultak a papok, Mária kénytelen volt elhúzódni az ajtószegletből; odasodródott az utcára néző ablakhoz. Az ablakot, hogy a hőségben valami levegő jöjjön be, a folyosón várakozó jogászok már előbb kinyitották.

Az úton négy lóval húzatott stráfkocsi haladt. Tetején szegényes motyók voltak és gyermekek, az első ülésen pedig az az asszony kuporgott, akit pár nap előtt a nagy hasával még a kocsi elé fogtak. Arcán riadalom és bánat ült. Mert a nyugalomra született ember a nyugalmat áhítja, legyen az bármilyen, a változás csak kínokat szül neki.

A kölykök biztatták a lovakat:

– Gyű, te. Gyű, az anyádat.

– Haladjatok.

– Megyünk vissza a kastélyba – kiabálták le más kölyköknek –, gyertek, segítsetek pakolni.

Bőrzekés katonák kísérték a kocsit fegyelmezetten.

Mire visszanézett Mária, a terembe már bevonultak a jogászok. Nekik is elmondotta Sidó mindazt, amit a papoknak már elmondott, csak éppen keményebben és más szövegezésben.

– A jogásznak, ha hivatalában akar maradni, ki kell szolgálnia a rendet. Érthető?

– Igen – zúgták.

– Hisz azért vannak. A törvények megtartásáért.

– Természetesen.

– Kérem, tegyék le az esküt.

Aztán sorban odaálltak ők is az asztalhoz, mint a papok, hogy esküjüket aláírásukkal is igazolják.

Akkor egy vén Kossuth-szakállasnak szólt Sidó:

– Tanár úr.

Az öreg visszanézett.

– Nem ismer meg, tanár úr?

– Nem tudom, fiam, illő-e, hogy megismerjelek.

– Nagyon is illő.

– Akkor megismerlek. Te vagy az a Sidó, aki az utolsó vizsgáit nem tette le.

– Én vagyok.

– Így tehát nem is doktor.

– Így alakult a világ.

– A klasszikus jog legjobb ismerőjének tudtalak.

– Hízelgő, tanár úr.

– Már persze, a diákok között.

– Hízelgő.

– Letettem rólad, és kihúztalak az évfolyam névsorából.

Sidó mosolygott:

– Pedig a tanár úr vágatta be velünk annak idején az Iliász tizenkettedik énekének kétszáznegyvenharmadik sorát: harcolj a hazáért.

– Valóban?

– Tudom még görögül is: amuneodai peri patrész.

– Bolond.

Sidó megölelte őt:

– Maradjon velem, tanár úr.

– Minek?

– Lássa el a forradalmi bíróság elnöki tisztét.

– Engem a kormányzótanács csak a tekintélyem miatt küldött le a megyébe.

– De egyszer már elmenekült a tanár úr is.

– Hiába kész a lélek, ha a test erőtlen.

– Nem akartam megszégyeníteni. Velem marad?

– Veled, ha szükségesnek látod, hogy kétségtelenné tegyem az ittlétemet.

– Szükségesnek.

Összemosolyogtak, és keményen ráztak kezet.

14

Megpillantotta a folyosó sarkában a lányt.

– Maga még mindig itt van?

– Itt.

– Nem várják otthon?

– Ugyan, ki törődik velem?

– A munkahelyén?

– Sass Iványék kastélyába nem mehetek vissza. Nem is mennék. Valami munkára biztosan fel tudnak itt használni.

Erőt vett magán, és kimondta:

– Ha másnak nem, tanúnak maradok itt.

– Miféle tanúnak?

– Azt mondta, bírósági tárgyalás lesz.

– Mondtam, és lesz.

– Sassékra leszek tanú.

Sidó elővette azt az ívet a zsebéből, amelyre a letartóztatottak nevei voltak írva.

– Sassékat nem tartóztattuk le – mondta.

– Miért?

– Elmenekültek.

– És egy Pille Menyhért nevezetűt sem?

Sidó nézte az írást:

– Őt igen.

– Itt maradok – mondta Mária.

A parancsnok Kertész Péterre, a legényére nézett.

– Maga hogy látja ezt?

A Kertész fiú tűzben volt, ha csak rápillantott a lányra. S ilyenformán mért ne mondhatta volna:

– Én jól, parancsnok elvtárs.

– Hogyhogy jól?

– Munka mindenképp akad itt. Az ablakokat már mossák. De hol vannak a folyosók és az irodák tisztaságai?

Sidó most előbb a katonáját mérte végig, aztán a lányt. Szemöldöke megrebbent, intett nekik, hogy kövessék a szobájába.

Nagy, fekete bútorokkal telezsúfolt helyiség volt ez. A sarokban bőrhuzatú dohányzógarnitúra széles, süppedős kanapéval.

– Üljön le – mondta a lánynak. – Olvasni tud?

– Tudok.

Felpattintotta Sidó a táskáját, kivett egy füzetet, és odadobta a lánynak.

– Nyissa fel akárhol.

Mária engedelmeskedett.

– Olvassa.

– A proletármozgalom a rengeteg többség mozgalma a rengeteg többség érdekében. A proletariátus nem egyenesedhetik ki anélkül, hogy a levegőbe ne röpítse azt a felépítményt, amely az eddigi, hivatalos társadalmat alkotta.

– Helyes – mondta a parancsnok. – Érti?

– Értem.

– Egészen jól megy.

Elvette a füzetet, aztán papírt és ceruzát csúsztatott Mária elé.

– Írni fogja, amit diktálok.

Kertész Péter, a piros képű, bőrzekés legény kényelmetlenül érezte magát. Neki izzadt meg a tenyere és a homloka, mintha ő tartaná a ceruzát, mintha az ő fejének kellene fájnia.

– Ugyan, parancsnok elvtárs – szólt –, hiszen parasztlány ez, nem irodai kisasszony.

– Majd kiderül. Írja: a munkásforradalom első lépése, hogy a proletariátust uralkodó osztállyá emelje. Megvan?

– Meg.

A parancsnok megnézte.

– Hány osztályt járt?

– Négyet.

– Mért?

– Tizenegy éves koromban cselédnek adtak.

Sidó nézte őt.

– Itt marad – mondta.

Kertész Péternek, a katonának ez egyáltalán nem tetszett.

– Egy parasztlány?

– Itt marad – intett Sidó.

A parancsnok helyettese, Feldmann lépett be az ajtón, és szenvtelenül jelentette:

– Rablógyilkosság vádjával letartóztattuk Kurucz Istvánt, a terrorkülönítmény legfrissebb tagját.

– Riadó! – mondta Sidó Béla.

15

Körülbelül egy zászlóaljat tett ki a terrorkülönítmény. A századok rendben felsorakoztak a város főterén, nem messze a piactól. Csak azok hiányoztak, akiket a szolgálattól nem lehetett elvonni. A brigádzászlót a negyvennyolcas emlékmű előtt hárman tartották.

Az öregtemplomban delet harangoztak. Amíg a harangszó véget nem ért, a parancsnok nem kezdhette meg a kihallgatást.

– Loptál?

– Nem – mondta Kurucz István.

– Hát?

– Elvettem két gyűrűt.

– Leütöttél egy embert?

– A két gyűrűt a burzsuj nem akarta ideadni.

– Halálra kell hogy ítéljelek.

– Ez a rend?

– Ez.

– Nem jó rend.

– Amikor beöltöztél, megmondtuk neked, a legkisebb kilengést halállal büntetjük.

– Az én kislányomon – mondta Kurucz István – hét burzsuj ment át. Láttam. Gyűrűt kívánt. Én megszereztem neki.

– Megszegted a törvényt. Halálra ítéllek.

Csizmájához odakúszott az a lány, aki Kuruczhoz tartozott, és vinnyogva könyörgött:

– Parancsnok elvtárs.

Ő azonban intett, hogy mindenkit vezessenek el innen, és a civileket tiltsák ki a térről.

Csak a katonák maradtak.

Szólt Feldmann-nak, hogy a letartóztatottat állítsa egy fához. Akkor megkérdezte Kuruczt ól:

– Melyik a te szakaszod?

Kurucz megmutatta:

– Az.

– Lépjen ki a szakasz.

Feldmann elrendezte őket.

– Térdre. Tölts.

Azok a halálraítélttel szemben térdre ereszkedtek, és megtöltötték fegyvereiket.

Nagy csend volt.

Sidó nézte Kurucz Istvánt.

A fiú visszanézett. Nagyon kemény volt az arca. Csak a szeme sarkában remegett egy kicsi pára.

– Mi a parancs? – kérdezte Feldmann.

A parancsnok meg sem mozdult, úgy mondta:

– Kurucz István hozzám!

A fiú katonásan eléje lépett.

Álltak.

– Mi forradalmárok vagyunk és nem rablók. Megértetted?

– Igen.

– A gyűrűt visszaszolgáltatod.

– Értem.

– Lépj be a szakaszodba.

Akkor már azok eldobálták a fegyvereiket, és a fiút maguk közé vették, és teljesen maguk közé fonták. És ezt Sidó parancsnok nem tudta

nézni, nagy léptekkel ment át a téren, be a városháza épületébe, és hogy senki se lásson rajta semmi megindultságot, keményen szólt rá Pille Máriára:

– Jelentést írunk a kormányzótanácsnak.

– Miről?

– Egy megkegyelmezésről.

Pille Mária elővette a papírt meg a tollat, és nagy tekintetét a parancsnokra emelve azt kérdezte:

– Miféle ember maga?

16

Rendetlen Kossuth-szakállát markolászva a parancsnok irodájába a forradalmi bíróság elnöke nyitott be.

– Csak néhány mondatra – szólt.

– Nos?

Az öreg felemelte mutatóujját:

– Amadia mén drászosz, logiszmósz de oknon férei.

– Thuküdidész kettő, negyven, három.

– Pontosan.

A parancsnok elmondta magyarul:

– A tudatlanságnak vakmerőség, a józan megfontolásnak habozás a következménye. Mit akar ezzel, tanár úr?

– Nem tudok olyan hirtelen ítélni, mint te.

– Vagyis?

– Nincs fővádlottam. Mindenki csak hivatkozik. Mit tudok én kideríteni? Mit tudok megoldani? A két Sass egyszerűen nem létezik. Vagy Aradra ment az összeesküvő százhetvenolcvan magyar úrhoz, vagy Szegedre, a franciákhoz. Másod-, harmad-, negyedrendű vádlottakkal mit kezdjek? Fővádlott kellene. Így az egésznek nincs semmi értelme.

– Márpedig fővádlott nincs.

– Érthetetlen – vélte a Kossuth-szakállas öregúr –, mindenkit elfogtatok, csak épp ezt a kettőt nem. Hogyan lehetséges?

– A kastélyukat idejében megszálltuk.

– És?

– Katonáikat ott találtuk.

– Mindet?

– Az egyiket a gáton fogtuk el.

Mária megmozdult és megkérdezte:

– Pille Menyhértet?

– Őt.

A leány felállt és kiment.

Megkereste a Kertész fiút, és megkérdezte tőle:

– El tudod intézni, hogy bemehessek a börtönbe?

– El.

– Intézd akkor.

– Kivel akarsz beszélni?

– Pille Menyhérttel.

– Nem testvéred ő neked?

– De.

– A szentségit, hogy lehet ilyen bátyád?

– Sem a szüleit, sem a testvéreit nem válogathatja meg az ember.

Kertész megfogta a lány könyökét, s ment vele. Nagyon jólesett neki, hogy legalább a könyökét megfoghatja.

– Hej, te – mondogatta. – Te lány.

A városháza alatt levő cellákhoz simán bejutottak. Kertész csak intett a tekintetével, már engedték őket. Egy cingár-vékony, csámpás bőrzekés ment előttük a Menyus cellájáig, majd kinyitotta a cellaajtót, és Mária bemehetett.

Menyus nem volt egyedül. A két Polyákkal volt, akik a kastélyban lefogták Máriát. Arcukon és kezükön a karmolások nyoma még most is látszott. Kártyáztak.

A lány érkezésére Menyus örömmel emelkedett meg.

– Testvér!

Sem derékszíja, sem nadrágszíja nem volt, a nadrágját a kezével kellett fogni, hogy le ne csússzon.

– Meglátogattál, testvér.

– Meg.

– Hiába, tudtam mindig, hogy jó szíved van.

– A gáton fogtak el?

– Ott. Nem lőttem, ne gondold, megadtam magam.

– Miért kellett megadni magad? Sass úrékkal együtt te is felesküdtél a hadseregre, nem?

Menyus pislogott.

– Miért?

– A fenébe, valóban, hát miért?

A másik kettőre nézett, de azok a sarokba húzódtak, egyáltalán nem akarták a lányt még csak látni se. A világ legfontosabb dolgát tették: a piccs pokrócait igazgatták, összehajtogatták, s ahogy az a katonához illik, elvágólag helyezték a deszkák szélére.

– Ezeket a kastélyban fogták el?

– Úgy tudom.

– Téged mért nem ott? Mit kerestél a gáton?

– Hazaszaladtam.

– Dohányért?

– Azért.

– Nem Sass úrékat vitted valahová?

– Én? Nahisz.

A lány hunyorított.

– Biztos?

Menyus szeme kicsire húzódott, olyan volt, mint amikor Máriát kísérte a kastélyba.

– Hát akkor megyek – mondta a lány. – Nem mondhatod, hogy feléd se néztem.

– Nem hoztál valamit?

– Mit hoztam volna? Enni kapsz, dohányod pedig van. Vagy nincs?

Menyus megnyalta cserepes száját:

– Van.

– Isten áldjon.

– Isten veled.

A lány kiment.

Most ő fogta meg a Kertész fiú vállát, sebesen húzta magával az udvar egy árnyas szögletébe. Körülnézett. Csak ketten voltak. A fiú arca ragyogott a boldogságtól.

– Meddig vagy szolgálatban?

– Este nyolcig.

– Utána azt teszed, amit akarsz?

Nyilván nem tehette azt, amit akart, mégis azt mondta hetykén és legényesen:

– Mondjuk.

– Velem tartanál?

– A gyehennába is.

– Tudnál szerezni még két katonát?

Kertész Péter megütközött:

– Minek az a két katona?

A parancsnok kinézett az emeleti ablakon, s a lány mindjárt rohanva szaladt fel az irodába.

17

Négyen vágtattak az estében a rév felé. Elöl Kertész meg a lány, mögöttük a cingár, csámpás katona és egy másik. Kertész oly közel lovagolt a lányhoz, hogy Mária lova azt hitte, le akarják szorítani az árokba. Horkantott néha.

– Te nem tudod, ki vagyok én?

– Kertésznek hívnak – mondta a lány.

– Úgy. Kertész Péter.

– Szép a neved.

A fiú majd kiugrott a bőréből örömében:

– Hát azt tudod-e, hogy vegyész vagyok?

– Nem tudom, mi az.

– Kémikus.

– Azt se tudom.

– A lőporgyárban dolgoztam én.

– Meg lehetett belőle élni?

A fiú arca kissé keserűvé vált:

– Meg.

Feltűntek az estében a Tisza árterének ligetei.

– Csendben – mondta a lány.

Távol, észak felől, torkolattüzek villantak.

Felkaptattak a partra. A révház sötéten nyúlt el a nap nélküli ég alatt.

– Látod azt a kazlat?

– Több kazlat látok.

– A tetejüket nézd.

Az egyik kazalból fénysugár csapott az égre.

– Az istenit – morogták a katonák.

– Ott vannak Sassék.

A lovakat lazán kötötték meg az útmenti fáknál, aztán csendben odalopakodtak a kazalhoz. A dugót a kazal oldalából óvatosan húzták ki. Már kicsapott a fény ide is. Bentről hang hallatszott.

– Maga az, Márton bácsi?

Mária és a csámpás katona kint maradt. Kertész a másikkal, fegyverüket előretartva bekúszott.

Csörömpölés hallatszott, imbolygott a fény. Sass Iván rémülten csörtetett ki a kazal alól, de Mária idejében észrevette:

– Ő az.

A csámpás katona csak egyet mozdult, de ezzel a mozdulattal elkaszálta Sass százados lábát. A másik kettő megkötözte.

– A fene egye meg – mondta Kertész –, hozzánk vágta a karbidlámpát.

Kivezették a férfit az út széléhez.

– Csak ő volt, egyedül?

– Ő.

– Kössétek a lovam farkához – mondta a lány.

Már akkor égett a kazal. A házból gatyaszárban szaladt ki az öreg Pille Márton, és jajveszékelt:

– Megmondtam én. Lámpát vinni a kazalba? Jaj, megmondtam én. Oda van már nekem mindenem. Porrá omlik itt már minden. Teremtő úristen, végem van már énnekem.

Kertész megkérdezte:

– Ne segítsünk oltani?

– Menjünk – mondta a lány.

Lóra ültek, és elkocogtak olyan tempóban, ahogyan a százados szaladni bírt.

Még éjfél előtt értek be a városba.

Kötelékeinél fogva felvezették a századost a parancsnok irodájába. Sidó még fent volt. Benyitottak hozzá, és Mária jelentette:

– Itt a fővádlott. Sass Iván százados.

Sidó csak végigpillantott a foglyon, aztán a lányt nézte, de olyan furcsán, mintha most látná először, és most kellene saját maga számára fölfedeznie.

18

Megtelt a városháza nagyterme, még az ablakpárkányokon is ültek. Zajongott a nép és sustorgott.

– Ezek most jól összeakadtak.

– Lógni fog Sass Iván?

– A terrorparancsnok kemény ember.

A forradalmi bíróság elnöki székében a Kossuth-szakállas tanár ült, a vádbiztos szerepét Sidó töltötte be, s tagja volt a bíróságnak a direktórium elnöke és egyik tagja, Benákovics, aki nagyszájú, meggondolatlan ember volt.

Sokan voltak a vádlottak, majdnem negyvenen. És nemcsak katonák, civilek is. Idős Sass Endre például, az Iván apja és természetesen a sógor, Ráczfalvy Árpád, akinek valamiféle polgármesteri hivatal jutott volna, ha juthatott volna.

A vádbiztos Iván századost kérdezte:

– Az öccse hol van?

– Nem tudom.

– Mikor látta utoljára?

– Mielőtt a terrorkülönítmény megérkezett ide.

Sidó az öreg Sassra nézett:

– Önnel sem közölte a kisebbik fia, hová megy?

– Nem, kérem.

– Aradra vagy Szegedre, nem mondta?

– Szót sem szólt.

– Tudja ön, kik vannak Aradon?

– Mindenfélét rebesgetnek.

– És Szegeden?

– Arról is rebesgetnek.

– Oda ment ifjabb Sass Endre?

– Lóra ült. Ennyit tudok.

– A szülőanyjával sem közölte, hová készül?

A vén nemesasszony tolószékben ült, Olga és néhány belső cseléd vette körül a széket, a cselédek között ott szégyenkezett Mariska néni, a szakácsnő.

– Egy felnőtt, önálló ember – mondta az öreg hölgy –, mért számoljon be az útjairól?

A tömeg várakozóan figyelt.

Rettenetes volt a hőség.

S oly sokan voltak, hogy a bőrzekés őrök fél lábának is alig jutott hely a vádlottak körül. Ráczfalvyt arrébb is parancsolták, aki riadtan engedelmeskedett.

– A kihallgatási jegyzőkönyv szerint – nézett a századosra a parancsnok –, ön nem érzi magát bűnösnek. Ha így van, mért bujkált?

– Nem bujkáltam.

– Mért tartózkodott a szénakazalban?

– A szénakazal – mondta Sass –, leshelynek volt kiképezve. Esztendők óta lúdra lőttünk onnan és kacsára.

Egy suhanc az ablakpárkányon elhúzta a száját:

– Mély válasz – mondta a többieknek.

– Pille Márton – szólította az öreget Sidó parancsnok. – Hány napig etette a kazalban a százados urat?

A kicsi görcsember a kalapját gyürmölte:

– Én?

– Hány napig szokott tartani a les?

– Kérem – siránkozott a férfi –, az én kazlam leégett. Minden csak pusztul itt, és minden csak semmivé lesz. Ki fizeti meg nekem azt a kazlat? Tessék nekem papírt adni a direktóriumhoz, hogy fizessék ki a kazal árát.

– A százados úr nem fizetett?

Az öreg hümmögött.

– Nekem csak a munka, a világnak a pusztulás. Hová jut így a szerencsétlen ember?

– Ha a százados úr nem fizetett – mondta mosolyogva Sidó –, majd behajtjuk rajta kamatostól.

A tömegnek nagyon tetszett az.

– De ehhez azt is kell tudni – folytatta –, hogy hány napig etette Sass Iványt.

Lement az öreghez, és rákacsintott:

– Magasabb lesz a számla. Hány napig?

Az öreg, mintha a cinkosához beszélne, úgy súgta:

– Öt napig.

Sidó a fejét csóválta:

– Eddig szokott tartani a les?

A tömeg nevetett.

A parancsnok tekintete megakadt egy pillanatra a közeli ajtófélfának támaszkodó Márián. A lány állta a pillantását. De talán az apja miatt, el is szégyellte magát.

Sidó nagy lépteivel a vádlottak elé ment, és megfogta Iván százados zubbonyának hajtókáját:

– Tudja ön, milyen hatalom van ma Magyarországon?

– Átmenetileg ez a hatalom.

– Átmenetileg?

– Remélem, a vélemény nem bűn.

– Nem. A vélemény nem.

Nézték egymást.

– Ez elől az átmeneti hatalom elől bujkált ön?

Sass kihúzta magát.

– Nem értem a szavait, terrorparancsnok úr. Én megmaradtam a magyar hadsereg kötelékében.

– Milyen beosztást kapott?

– Beosztást nem kaptam.

– Miért?

– Nem közölték. Jelentkeztem a törzshelyemen és jelentkeztem a repülőknél, minthogy megvan a képesítésem.

– És?

A százados kemény és magabiztos volt.

– Kifejtettem a véleményemet.

– Hallhatnánk?

– Az évezredes uralkodóosztály kizárásával ezen a földön hatalmat gyakorolni nem lehet.

– A nép úgy határozott, hogy lehet.

– A nép? – húzta el a száját Sass Iván. – Mi a nép? Ki után megy? Ha én szólok, énutánam. Mindig ezt tette.

Csend volt a teremben. A tömeg csak nézte a két embert.

Az öreg Sass látván és hallván a fiát, majdnem boldogan ült a székén. És büszkén trónolt a tolószékében a nagyasszony is.

És voltak a teremben többen, akik felemelték elismerően a fejüket Sass Iván szavaira.

A parancsnok visszament az emelvényre, onnan kérdezte:

– Mikor és kikkel határozta el a belső felkelést?

– Ilyet én nem határoztam el.

– Átvette a hatalmat.

– Gazdátlan volt a város, s minthogy nem volt beosztásom, megkíséreltem betölteni az űrt.

– Például kilakoltatásokkal?

– Ilyesmiről nem tudok. Igyekeztem a rendelkezésemre álló idő alatt a kormányzótanács rendeleteit ismertetni. A cselédtörvényt például személyesen olvastam fel a házunkban.

Az öreg Sass bólogatott. Ráczfalvy még hevesebben bólogatott. Csak Pille Mária arca égett az ajtószegletben.

Sass Iván az édesanyja tolókocsijánál toporgó szakácsnőhöz fordult:

– Mariska néni. Felolvastam az új cseléd-törvényt?

Az öregasszony nagyon csendes volt:

– Fel.

Mária úgy nézett a parancsnokra, mintha imádkozna neki. Szeretett volna segíteni Sidónak. Szerette volna felhívni a figyelmét egy olyan kicsi kérdésre: vajon ezt a cselédtörvényt Sass Iván hogyan olvasta fel?

Ha rápillant a parancsnok, talán meg is érti ezt az imát. De már ott állt előtte nagy terhével az asszony, aki pilledt és szenvedett az emberi gőzöktől teli hőségben.

– Orbánné. Magát kilakoltatták.

– Ki.

– Rakott kocsit húzattak magával.

– Rakott kocsit.

– Ők voltak?

Az asszony riadtan nézte a vádlottakat.

– Nem ők voltak.

– Senkit nem ismer fel közülük?

– Senkit nem ismerek fel.

Meg kellett fogni és ki kellett vezetni őt, hogy össze ne essen. De ezzel egyidőben, mintha a teremben levők érdeklődése is csökkent volna:

– Miért nem szorítja sarokba?

– Mért nem tapos a lábujjára?

– Íme. Semmi bűnöm nincs – mondta magabiztosan Sass Iván. – Bármennyire akarják, egyszerűen nem lehet bizonyítékot gyártani ellenem. S ezt a tanár úr, a bíróság elnöke, nyilvánvalóan nagyon jól tudja.

Az öreg a szakállát markolászta.

– Mit akarnak még? – kérdezte pökhendien a százados.

Sidó hunyorított.

– Hogy mit?

Lejött az emelvényről megint. Nagy csend volt.

– Halálra ítélni önöket.

Nézte a rettenetes arcokat.

– Nem ezeket a szerencsétleneket – mondta – akik ezer éve azt hallják, hogy tartsák csukva

a szemüket. Ők a győztes világforradalomban majd megtanulják a szabadságot. Öt évig tanulják? Tizenötig? Húszig? Megtanulják. De önöket, akik hályogot építettek a szemekre...

– Nincs semmiféle bizonyíték – mondta Iván százados. – Ismerjük a jogot mindannyian. A tanár úr semmiféle törvénytelenséget nem fog aláírni. Vagy igen?

Az öreg a szakállát babrálta.

Iván százados rendkívül magabiztos volt.

– Sajnálom, vádbiztos. Bizonyíték pedig nincs.

Pille Mária jött előrébb lassan az ajtószegletből.

– Van bizonyíték – mondta.

A vádlottak nézték őt.

Pille Mária elővette a kebeléből a három halott vöröskatona iratát.

– Ezeket az embereket agyonlőtték.

Csend volt.

– Előbb nálunk letartóztatták őket, aztán agyonlőtték.

A parancsnok nézte a századost.

– Nos?

Sass Iván azt mondta:

– Én valóban biztonságba helyeztem pár embert. Amikor azonban úgy éreztem, hogy nincsenek veszélyben, szabadon engedtem őket.

Mária csak állt.

– Tudom a helyet – mondta –, ahol agyonlőtték őket.

Iván felcsattant:

– Ki lőtte agyon?

– Akik ott ülnek.

– Én? Vagy a bátyja? Vagy a harmadik? Negyedik? Ki?

Csend volt.

– Látta valaki, hogy agyonlőttünk valakiket? Tessék.

És a parancsnok is megkérdezte:

– Látta?

– Nem láttam – mondta Pille Mária.

Sass teljesen felülkerekedett:

– Miért állunk még itt? Mentsenek fel bennünket. Bizonyíték híján!

Akkor Mária levetette a blúzát:

– Ez se bizonyíték?

És merő seb volt a háta.

– Előbb finoman megfürdettek – mondta a lány. – Bent a szobában Iván százados azt mondta: feküdj le. Amikor nem, Endre a csizmaszárából előhúzta a korbácsot. Amikor akkor se, a két Polyák lefogott. Egyikőjük a bal kezemet, bal lábamat, másikójuk a jobb kezemet, jobb lábamat szorította le. Így volt.

Akkor Ráczfalvy Árpád kétségbeesetten ugrott fel:

– Én nem vettem részt benne.

Nézett minden vádlott-társára, ment hozzájuk a székek között, ahogy lehetett:

– Iván, tanúsíthatod. Én nem vettem részt benne. Kiküldtél. A nővéred miatt kizavartál. Menyus, magával ittam az ajtó előtt. Tessék megmondani. Részt vettem én valamiben?

A vádlottak döbbenten hallgatták a kifakadást.

S a tömeg már ütemesen kiabált és ordított:

– Ítéletet! Ítéletet! Ítéletet!

19

Kibírhatatlan volt a hőség az éjszakában is. A nyitott ablakokon egy fia szellő sem jött be. Az íróasztalnál, a villanylámpa gyér fénye alatt, a nagy írógép előtt Mária ült. A gép hengerébe papír volt fűzve. Billentései nyomán a betűk, nagy szüneteket tartva ugráltak fel a papírra. Sok minden volt már a papíron. Elsősorban is nevek: Nyakas Ignác, Sidó Béla terrorcsapat parancsnok; majd odakerült az ő neve is. Az új

bekezdésben már egészen másról volt szó: abból a füzetből másolta, amelyből Sidó már olvastatott vele. Majdnem hibátlan volt az írás, csak a nagybetűk nem akartak nagyok lenni, megmaradtak kicsinyeknek. „A kommunistáknak nincsenek az egész proletáriátus érdekeitől elütő érdekeik. Valójában valamennyi ország munkáspártjainak leghatározottabb, szüntelen továbbhaladásra ösztönző részét alkotják..."

Nyílt az ajtó, és a másik teremből a parancsnok sietett ki. Hangoskodás, cigarettafüst, zaj úszott utána. Nem vette észre Máriát, a sarokban álló mosdótálhoz lépett, fölemelte a vizeskancsót, és nagy kortyokkal ivott. Oly mohón ivott, hogy a lecsurgó víz végigfolyt nyitott zekéjén és nyitott ingén.

– A fene egye meg – mondta –, meleg és poshadt ez is.

– Nincs félórája, hogy hoztam – szólt Mária.

A parancsnok ránézett.

– Mária.

Melléje lépett, s mielőtt még a lány eltakarhatta volna a géppel írt papírt, belenézett.

– Nem is olyan rossz – mosolygott.

– Meg akarom tanulni.

– Mióta pötyögtet?

– Tegnap óta.

– Még kell egy kis idő, hogy jelentést tudjon gépelni.

– Kifutja az életemből.

Sidó beburkolta őt a tekintetével.

– Ki – mondta. – Abból ki.

Álltak, és néztek egymásra.

– Nemcsak a hátamon van seb – mondta a lány. – A combomon is.

A kiszolgáltatottak nyíltságával akarta megemelni a szoknyáját, de a parancsnok magához húzta hirtelen, és úgy suttogta.

– Ne.

A belső szoba ajtaja kinyílt. Kissé furcsa volt a bíróság tagjainak úgy látni a parancsnokot, hogy a lány vállán a keze.

– Nem folytatjuk?

Ezt a tanár kérdezte. A két direktóriumi tag csak a saját véleményével volt elfoglalva:

– Mi Sulyom elvtárssal úgysem szavazunk másra – mondta Benákovics. – Minden vádlottra halál.

Sidó egy kicsit nézte őket. Átment a szobán, kinyitotta az ajtót:

– Jó éjszakát, elvtársak.

Sulyom megdöbbent.

– De hisz holnap tízkor ítélet.

– Reggel hétkor találkozunk.

Engedte őket kifelé:

– A halál is tud várni, a kegyelem is. Engedhet egy kis pihenőt mindkettő. Vagy nem így van, tanár úr?

Az öreg bólintott, és nyújtotta a cigarettatárcáját.

– Még egyet?

– Elég volt.

– Pedig jó. Reggel töltöttem.

Utoljára Feldmann lépett ki, őt megkérte a parancsnok:

– Ellenőriznéd az őrséget?

Feldmann tisztelgett, az ajtó becsukódott. Sidó egy kicsit nekivetette a hátát. Lehunyta a szemét, mély lélegzetet vett. Most valóban látszott rajta, hogy fáradt.

A lány nézte őt.

– Mitől lehet az ember olyan biztos önmagába?!

Sidó szeme kinyílt. Előrejött a lányhoz.

– Ha hisz.

– Miben?

A parancsnok valami kézzelfogható magyarázatot keresett, felgyújtott a szobában minden villanyt.

– Látja azt a térképet?

– Látom.

– Magyarországot látja rajta?

Mária kissé bizonytalan volt.

– Látom.

Sidó odament a térképhez:

– Ezeket a zászlócskákat?

– Néztem őket.

A parancsnok most mindent át akart adni a lánynak, ami benne volt.

– Az északi fronton Losoncon túl járunk. Keleten pedig itt. Bugyonnij lovassága Lemberg alatt. Hány kilométer ez? A gondolatnak végképp semmi. Az ember gondolata pedig száll. Különösen az együvé tartozóké. Mindegy, hol lakunk. A Rajnánál vagy a Loire mellett. Vagy itt a Tiszánál. Érezzük egymást, mert egyet akarunk.

Mária fölnézett rá. Hallgatta.

– Beszéljen még.

A parancsnok hallgatott.

Nagy lépteivel az ajtóhoz ment újra, és beszólította Kertész Pétert:

– Tud valami helyet, ahol meg lehetne inni egy pohár vörös bort?

Kertész pislogott:

– Szesztilalom van.

– Tud vagy nem? Azt kérdeztem.

– Tudok, parancsnok elvtárs.

– Vezessen.

Fogta a lány kezét, és mentek a katona után.

20

Csendes, vakítóan holdvilágos, rezzenéstelen éjszaka volt. Távolról és egészen tompán ágyúlövések hangzottak. Olyan volt az egész, mintha valahol lent, a horizont mélyén száraz villámok cikáznának, és esőt nem hozó dörgések kísérnék őket.

Kertész ment elöl, nyomában a parancsnok, majd leghátul a lány. Így járnak a parasztemberek az utcán, a legszeretettebb asszony sem megy a férje mellett, csak mögötte.

Kertész, a katona, komoran lépkedett. Hátrafordulni nem mert, hogy megnézze azt a másik kettőt. Csak a szeme sarkából lesett. Csak a hangokra rezdült az arca: hogyan jönnek vajon? Netán kézen fogva?

Betértek egy házhoz.

Kertész felzörgette a gazdát, s a halálra rémült ember mécset gyújtott a pitvarban.

– Vörös bort – mondta Sidó.

– Igenis.

– Nem végeztetem ki, ne féljen.

Kapott egy pohárral Kertész is, aztán ki kellett mennie az udvarra, hogy ott őrködjön. A fiú egyből megitta a bort, belepárásodott a szeme. A poharat a tornácszegélyére lökte, s

csak állt magának az éjszakában. A puskájába fogózkodott. Szeretett volna belesni a pitvarba, de a pitvarajtón nem volt ablak.

A puskája tusát rúgta meg.

– Te rohadt puska.

Pedig hát mi lett volna odabent?

Megittak egy pohárral, kitöltötték a másikat is, és a parancsnok azt kérdezte a lánytól:

– És maga mért hiszi, hogy ezek ölték meg Nyakasékat?

– Magánál van az a pisztoly?

Sidó kinyitotta az oldaltáskáját, s elővett egy fegyvert.

– Ez?

Mária odahúzta maga elé. Egy hosszú, hegyes késsel, amelyet az asztalról emelt fel, a pisztoly agyának rekeszeiből és mélyedéseiből apró, fehér kristályokat kapart a tenyerébe. Megérintette a nyelvével, aztán felkínálta a parancsnoknak is.

– Kóstolja meg.

Sidó megérintette Mária csuklóját, s nyelvét a felkínált tenyérhez értette.

– Mi ez? – kérdezte a lány.

– Só.

– Én ezt a pisztolyt egy zsák só közé rejtettem, úgy loptam el.

Sidó hunyorított.

– A maga bátyjáról is szó van.

– Sajnos.

– A bátyja, egybehangzó tanúvallomások szerint egész éjjel abba a hevenyészett sóraktárba volt bezárva.

– Én ezt a fegyvert elloptam, és Nyakasnak adtam. Hogyan került vissza Menyushoz?

– Amikor magáért ment, kivehette a halott katona kezéből. A folyón túl akkor éjjel a fellázadt székely hadosztály előőrsei cirkáltak. Ez tény. Ők is lőhettek, nem?

De ebben a pillanatban valóságosan is lőttek. Géppuskából rövid, vehemens, éles sorozatokat. Rá egy másik válaszolt.

Kertész felszakította az ajtót:

– Parancsnok elvtárs!

Már akkor Sidó, semmi mással nem törődve rohant.

– A városháza felől?

– Onnan.

Kertész a parancsnok nyomában volt.

Sidónál nem volt más fegyver, csak pisztoly. Kertésznél sem egyéb, mint a szuronyos puska.

A kiskatona kezdett lemaradozni, nem nagyon bírta az iramot a parancsnok hatalmas lábaival.

Most annak az utcának a végén, ahol Sidóék szaladtak, a holdfényben lovasok vágtattak át

több hullámban. Kézifegyverek torkolattüzei villantak.

A városháza udvari bejáratnál a parancsnok megtorpant. A kapuszárnyak tárva-nyitva álltak. A culápfánál egy matróz teste hevert. Odébb Kurucz István és fölötte a lány, Kék Róza.

– Parancsnok elvtárs – mondta a lány. – Nézze. – Szólítom, nem él. Nézze.

Csak kuporgott ott, és ölelte a fiút.

– Nézze már. Nézze.

A börtönbe vezető ajtó előtt megtalálta a csámpás vöröskatona tetemét is. Akkorra beérte őt Kertész. Lihegve hajolt a barátja fölé. Látta a csámpás katona szája szélén a véres habot.

Leszaladtak az alagsori folyosóra, ahonnan a cellaajtók nyíltak. Csak két cella ajtaja volt nyitva, a Sass Iváné és idősebb Sass Endréé. A többiben öklükkel verték az ajtókat a foglyok. Az egyikből Ráczfalvy Árpád siránkozó hangja hallatszott.

– Iván! Bandi! Sógorok, ne hagyjatok itt.

Itt is találtak egy halottat, azt, akinél a cellakulcsok voltak.

Az istállóba rohantak.

Nem nyergeltek.

Felpattantak, és nyargaltak arra, amerről a lövöldözések hangzottak.

Kék Róza ült a kapu sarkában, ölében a halott fiú feje, és nézett utánuk.

Mire Sidóék beérték az övéiket, a lövések már elcsendesedtek.

A holdfényes ég alatt kétszárnyú repülőgép húzott egyre távolabbra.

Feldmann lépett a parancsnokhoz, és jelentette:

– Öt halottunk van.

– Nekik?

Feldmann oldalra intett:

– Az öreg Sass megsebesült.

– Itt hagyták?

– Vissza se néztek rá.

Sidó leszállt, az öreghez lépett, és fölébe hajolt.

– Az én fiaim! – suttogta boldogan, hörögve a vén Sass. – Az én fiaim!

Félrebicsaklott a feje, és már nem élt.

21

Tíz óra már elmúlt, és a bíróság még mindig nem jött be. A nagy, tömött terem zajongott.

– Egyáltalán, lesz ítélet?

– Hisz a foglyok már itt vannak.

Egy kajánkodó odaszólt:

– Csak nem mind. Haha.

Az ablakpárkányon ülő egyik suhanc nagy, fekete ácsceruzával firkálta a falra: halál a gyilkos hazaárulókra.

Fél tizenegyet mutatott a nagyóra, amikor végre bevonult a bíróság.

A zsivaj megszűnt.

Az ítélet szövegét a tanár tartotta a kezében:

– A Tanácsköztársaság nevében.

A terem merő figyelem volt.

– A forradalmi bíróság Sass Iván és társai ügyében meghozta a következő ítéletet. A szökésben levő Sass Ivánt, ifjabb Sass Endrét és az itt jelenlevő sógorukat, Ráczfalvy Árpádot bűnösnek találta a Magyar Tanácsköztársaság megdöntésére irányuló összeesküvés, valamint fegyveres felkelés bűntettében. Ezért Sass Iványt és ifjabb Sass Endrét távollétében, Ráczfalvy Árpádot ittlétében kötél általi halálra ítéli.

A terem felzúgott:

– Éljen a bíróság!

– Éljen a terrorparancsnok.

Csak mintha még Ráczfalvynak nem jutott volna a tudatáig a sorsa, vér nélküli arccal ült.

– Továbbá – folytatta a Kossuth-szakállas – a forradalmi bíróság Polyák Antalt, Polyák Gáspárt...

Mária az ajtószegletben állt. Onnan nézte a két férfit.

– ... Lakosi Tóth Imrét, Bottyán Gézát, Pille Menyhértet és társait vétkesnek találta a Magyar Tanácsköztársaság megdöntésére irányuló összeesküvés és fegyveres felkelés megsegítésének bűntettében. Ezért mindegyiküket egyenként és egyetemlegesen tizenöt-tizenöt évi fegyházra ítéli.

Mária mellett egy férfi megvonta a vállát.

– Csak?

A Kossuth-szakállas leült.

Sidó emelkedett fel, és azt mondta:

– Felolvasom a kegyelmi tanács határozatát.

Ekkor a bíróság egyik direktóriumi tagja, Benákovics felállt, és tüntetően elhagyta a termet.

Kis csend volt.

– A forradalmi törvényszék – mondta Sidó – ítéletét meghozva, átalakult kegyelmi tanáccsá. A halálos ítéletek tekintetében kegyelmet nem gyakorol.

Ráczfalvyt megfogták, hogy elvezessék. És csak most görnyedt meg igazán, két keze a térdéig lógott, kétségbeesetten próbált legalább egy tekintetben megkapaszkodni, majd a kezét a melléig emelte, mintha mondaná: miért éppen ő? És csak ő?

– A továbbiakban valamennyi vádlott esetében elrendelte, hogy egy esztendőn keresztül szemináriumi tanfolyamot tartsanak részükre, ahol is ki lesznek oktatva a proletárforradalom mibenlétéről és a tanácshatalom céljairól.

A teremben egy-két bizonytalan „éljen" hangzott.

Valaki felugrott és odakiáltotta:

– Ez az a híres terror?

És egy másik hang:

– Terrorparancsnok vagy te, elvtárs?

Sidó hiába integetett, neki is fel kellett emelni a hangját, és kiáltania, hogy ráfigyeljenek:

– Testvéreim!

Arca kigyúlt, szálas alakja, mint egy oszlop nyúlt az emberek fölé.

– Azt kérditek, miféle terror ez? Hát csak az a terror, ha halált osztogatunk? Vajon az nem terror-e, ha a félrevezetetteket, a nyomorúságos páriákat megtanítjuk a szabadságra, az emberi életre? Ez a mi terrorunk! De erre azt mondjátok, a forradalom öt jó katonája halt meg az éjjel is. Válaszom, a tetteseket eléri a kezünk, hiába szöktek repülőgéppel. És még hozzáteszem: szabad-e, akár ilyen helyzetben is, hogy a gyűlölet vezessen bennünket, ha az elvakítottakról van szó?

Hallgatták.

Mária is úgy hallgatta, mint amikor egyedül csak neki beszélt.

– Urak, papok elhíresztelték már rólunk, hogy hóhérok vagyunk. Hogy nekünk mindegy: vétkes valaki vagy áldozat. A gyűlölet mondatja ezt velük, nem az igazság. A mi igazságunk az, hogy ebben az országban nem hetekre és hónapokra akarunk berendezkedni, de ez év diadalmas márciusától kezdve – örökre!

Felharsant az éljen a torkokból.

És zúgott egyre, szakadatlanul.

22

Egy katonai személykocsi jött végig a város főutcáján, befordult a városháza elé, és egy katona- meg egy civil ruhás férfi szállt ki belőle.

Megkerülték az autóbámulásra csoportosuló gyerekeket, s a bejárati őrtől megkérdezték:

– Sidó parancsnok?

– Első emelet.

Igazolványt mutatott a két férfi, s lassan fölmentek a lépcsőn az emeletre.

Sidó szobájában csak Máriát találták.

A lány felemelkedett az érkezésükre, és egy kicsit elhátrált az íróasztaltól.

– A parancsnok? – kérdezték azok ismét.

– Szemináriumot tart.

– Küldje ide.

Mária elsietett, az ajtóból még megnézte magának a két embert, aztán futván futott a folyosón.

Csak a terem ajtaja előtt állt meg, hogy kifújja magát, és óvatosan nyomhassa le a kilincset.

Úgy is ment be, hogy Sidó észre sem vette.

Egy füzetből magyarázott azoknak a parancsnok, akik szemináriumra ítéltettek:

– A mi korunkat az jellemzi, hogy az osztályellentétek egyszerűsödtek. Az egész társadalom két nagy, ellenséges osztályra szakadt...

Csak most pillantott az ajtó felé, mivel észrevette, hogy a hallgatók is odafordították a tekintetüket.

Lejött a lányhoz.

– Két nagy ember keresi – mondta a lány. – Furcsák.

Sidó szemöldöke megugrott egy kicsit, aztán a füzetet átadta a lánynak:

– Folytassa.

Ment kifelé.

– Bátran, ahogy nekem olvasott.

A lány ott állt, nézte a termet. Az első sorban

mindjárt két fehér ruhás pap ült, a nagy szakállú zsidó rabbi és a ferences fráter. Vagyis azok, akik annak idején Sidó előtt nem tették le az esküt. Hátul következtek az elítéltek. Mindenki őt nézte. Csak Menyus nem nézett a húgára.

Mária fölment az emelvényre, s kereste a füzetből annak a mondatnak a folytatását, amit Sidó abbahagyott.

Már kínos volt a keresgélés, a teremben összsezugtak és mozgolódtak.

Nem soká, mert egy vörösőr rájuk szólt:

– Egy piszt se.

Mária letette a füzetet.

Nagy belső izgalommal nézett szemben az elítéltekkel, akik most az ő szavát várták.

– Tulajdonképpen mindenkinek azt kellene éreznie, mint nekem – mondta. – Nekem ez a vörös hatalom törvénybe adta, hogy ne koszos cseléd legyen a nevem. És megmondta a parancsnok, maguk is hallhatták a mi igazságunkat. Nem hetekre és hónapokra, hanem örökre hoztuk ezt a hatalmat. Mindegy, hol él az ember, a Tiszánál vagy más táján a világnak. És nincs egyedül az ember, mert nagyon sokan vannak azok, akik egyet akarnak. Rengetegen. A szegények...

A parancsnoknál pedig a két autóval érkezett már a vége felé járt küldetésének.

– Szabadon engedted azt a rablót, aki gyűrűt lopott. Mert szabadon engedted, igaz?

– Igaz.

– Amikor statárium van! – mondta a katonaruhás.

– Futni hagytad a Sass fiúkat! – folytatta keményen a másik.

Sidó hallgatott.

– És az ítélet. Ilyen ítéletet hozni árulók, fegyveres bitangok, burzsujbérencek ellen!

Most már magából kikelve felcsattant Sidó is:

– Nem láttok helyesen, elvtársak!

– Mi nem látunk?

– Kénytelen leszek fellebbezni a kormányzótanácshoz!

Akkor azok elővették a papírt:

– Onnan hoztuk a felmentésedet!

23

Sidó a szűk kis szobácskájában csomagolt, ahol nem volt semmi más, csak egy ágy, egy asztal és szekrény. Meg két szék még, az egyik a ruhafogasnak fordulva.

A nyeregtáskába csomagolt, nem volt sok holmija, két váltás fehérnemű, szappan, borotva, ilyesmi. Elfért az oldaltáskában kényelmesen.

Már becsatolta a táskát, amikor kopogtak.

Felnyitotta az ajtót, nem kellett sokat mozdulni hozzá, oly kicsi volt a helység.

Mária volt ott.

– Mikor indulnak? – kérdezte.

– Holnap délután.

– Melyik frontra?

– A felső-tiszaira.

A lány egy kis lélegzetet vett:

– Kérem, jöjjön most velem.

Úgy nézett rá, hogy a parancsnok felhős arca is felderült egy pillanatra.

– Hová?

– Csak jöjjön.

– Lenne még dolgom.

– Fontos?

– Elintézhetem holnap is.

Kimentek az utcára.

Az őröket már mindenütt felváltotta egy másik. Már nem a bőrzekések voltak, hanem regulárisok.

Szép, csendes éjszaka volt.

– Nagyon bántja a front?

– A front egyáltalán. Az nem. Ott is harcolni kell.

Mentek.

Egy kicsi házhoz jutottak.

– Ez kié?

– Mariska nénié – mondta a lány.

Megnyitotta a kaput, és előreengedte a férfit.

– Merre?

– Csak egyenesen.

Odabent lámpát gyújtott Mária. Az asztal meg volt terítve. De csak egy ember számára.

– Foglaljon helyet – mondta a lány. – Csak így, szegényesen.

Hozta a tyúklevest, és kiszedte Sidónak.

– Egyedül egyek?

– Kérem.

Egy kicsit hallgattak, aztán Sidó a kanálért nyúlt.

– A szájam íze – mondta néhány kanál után. – A Mariska néni főztje?

– Az enyém.

És nézte a férfit, hogyan eszik.

– Azt gondolta tán, ennyit se tudok? – mondta. – Tudok én mindent. Főzni, takarítani, ágyat vetni.

Hozta a húst.

– Paplanos ágyat is – tette hozzá.

Sidó nézte őt.

Kivett egy szelet húst, és nagyon melegen mondta Máriának:

– Harapj bele.

– Nem.

– Kérem.

Fölemelte a rántott csirkecombot. Odaközelített vele a lány szájához. A lány behunyta a szemét.

S akkor Sidó hirtelen szenvedéllyel magához ölelte őt.

Másnap fegyelmezett rendben felvonultak a bőrzekés lovasok a város főterén. Velük szemben az új, a reguláris alakulat.

Sidó tisztelgett.

A másik egység parancsnoka fogadta a tisztelgést.

Sidó ekkor hátraarcot parancsolt a zászlóaljának, majd az egység elé rúgtatott, és megindultak a városból kifelé.

Az útszéleken emberek álltak.

Már kint voltak a város szélén, amikor észrevette az emberek között Máriát is Sidó. Ott állt a Mariska néni kicsi háza előtt. Kisodródott melléje.

– Ott maradsz a városházán – mondta a lánynak. – Elintéztem.

Pille Mária nem szólt.

– Mire visszajövök, tanulj meg gépelni.

– Jó – rebegte a lány, és könnyes arcát a lassan haladó ló hasához ejtette.

24

Ki tudja, mióta, a városháza egyik szobájában a telefon elviselhetetlenül berregett. Kék Róza szaladt be végül a folyosó másik szárnyáról, és a füléhez emelte a hallgatót.

Már utcára volt öltözve a lány. Hallgatott, és válaszolt a telefonálónak nemsokára. De csak ennyit:

– Nem. Nincsenek itt. Elmentek.

Ahogy jött a lány a folyosón, érezhette, hogy üres az épület. Benyitott egy-egy szobába. Behúzta maga után az ajtókat mindjárt. De látszott rajta, hogy keres valakit, hisz nem hagyta abba az ajtók nyitogatását.

Aztán megpillantotta Pille Máriát.

– Veled mi lesz?

– Várom az emberemet.

– Itt?

– Megmondta, hogy visszajön.

Kék Róza, a szegény Kurucz István választottja csak nézte a megsápadt arcú lányt.

– Mondanék neked jobb helyet.

– Mosást, takarítást egy burzsujnál?

– Nem.

– Hát?

– Szikvízgyárban. Engem felvettek.

Mária csak volt abban a régi, számára kedves irodában magának. Nézte az írógépet. A csapot, ahol azon a nagy meleg éjszakán azt a megposhadt vizet itta Sidó. A szekrényt. A másik szoba ajtaját.

– Gyere – mondta neki Kék Róza.

Engedte, hogy belekaroljon a lány, és vigye.

De az ajtónál megtorpant. Kivette belülről a kulcsot, és a folyosó felől kétszer fordította rá a zárra.

El is tette utána a kulcsot.

– Minek az?

Kint rongyos, vad fellegek úsztak. A fák ágait szél cibálta. Belekapott az ő szoknyájukba is, úgy haladtak.

De eső nem esett.

Inkább valami por hullott az égből, amit kunesőnek hívnak.

És mégis, dörgések kísérték ezt az esőt, bár a lányok is tudták, hogy ez nem égzengés, de ágyúk és robbanások moraja.

Csend volt mindenütt, ember alig. Akik átszaladtak az utca egyik oldaláról a másikra, azok is lapulva, kushadva mentek.

– Az a legrosszabb, hogy ezek az új katonák is elmentek.

– El – mondta Mária.

– A frontra.

– Oda.

– Senki sincs, aki védene bennünket.

A fák ágai meg-megcsavarodtak a szél erejétől, a föld felé csapdostak.

Kék Róza megpillantotta távolabb, az utca végén azt a semmi kis szikvízgyárat.

– Felvesznek. Megkérdeztem, nem nehéz munka.

Közelhajolt, hogy túlbeszélhesse a szelet:

– Ráakasztja az ember az üveget a töltőgépre, és megnyomja a kart. Csak nehogy sokáig nyomja. Különben sok gáz megy bele, és robban.

Mentek még egy kicsit, és akkor iszonyú, közeli robbanást hallottak. A légnyomat odaszorította őket a külvárosi utca palánkjához.

S mire felnéztek, a gyár nem volt sehol. Emberek szaladtak ki onnan riadtan, más részük görnyedt-tántorogva.

És lovasok jelentek meg rettenetes vágtával. Akit láttak, terelték a kardlappal maguk előtt.

– Gyerünk, gyerünk. Gyerünk csak.

S terelték a többiekhez Máriáékat is.

Még akkor nap, az erdő szélén Sass Iván tíz embert ásatott be nyakig a földbe. Az első a Kossuth-szakállas tanár volt. Mellette Sulyom, a direktóriumi tag.

És Kertész is ott volt köztük, akinek tetszett Mária, és aki Sidó katonája volt.

Vad farkaskutyák álltak Sassék lovainak lábánál.

Az ágyúdörej még hangzott.

Sass Iván kivonta lassan a kardját, egészen magasra emelte, és lesuhintott vele.

A kutyák a jelre elszabadultak.

Neki a beásott emberek fejének.

Az egészet hidegen nézte ifjabb Sass Endre és a lován gyászruhában ülő Olga, Ráczfalvy Árpád hitvese.

25

Menyus lesunyta a fejét, ráhajlott egészen a nyereg előtt keresztbe lökött húgára. Élettelennek tűnt a lány, keze lelógott és himbálózott, ahogy vágtattak.

Amikor a révhez, a ház elé értek, Menyus lelökte Máriát a fűre, mint egy élettelen zsákot. Nem szállt le a lóról, az ajtóhoz léptetett, és a lábával belerúgott.

– Itthon vannak?

– Ki az?

– Én vagyok, jöjjön elő.

– Én innen ki nem megyek – mondta bentről

az öreg Pille Márton. – Legalább a házamat őrizzem meg.

Menyus még egyszer belerúgott az ajtóba:

– A szentségit, jöjjön ki, apám, míg szépen van.

Az öreg előbújt:

– Te vagy?

– Itt a lánya – mondta Menyus.

– Egye meg a fene. Kitelt a veres ringyójának?

Menyus a lány felé köpött:

– Örülhet, hogy néhány botütéssel megúszta. Itt marad. El nem engedi hazulról. Szükség lehet még rá.

Most lehajolt Menyus, és közelebb intette magához az apját:

– A kompon a menekülőket át nem viszi, érti?

– Miről ismerszenek meg?

– Megismerheti mindet. Itt egy pisztoly.

Az öreg elkapta.

– Pénzért se viszi át, kincsért se. Ellenőrizzük, magának lesz baj.

Megsarkantyúzta a lovát, elment. Azt se mondta, isten áldja. Az öreg felszívta az orrát, legyintett:

– Ellenőrzitek ti az istennyilát. Vedelni fogjátok egész éjszaka a Szabó Gedeon borát.

A gátoldalba egy srapnel csapott, az öregember ijedten húzódott előle a házba.

Mari felkönyökölt. Alsó testén eligazította a szoknyáját, és felállt nehezen. Meg kellett kapaszkodnia egy fába, majd a ház oldalába. Az istállóból jövő édesanyja tág tekintettel csak nézte őt.

– Mari.

A lány ránézett egy kicsit.

– Iszol egy kis tejet?

És emelte a habos tejjel tele levő rocskát.

A lánynak jólesett a tej, alig bírta abbahagyni.

– Apád látott már?

Mária bólintott.

Az asszony beszólt mégis:

– Márton. Napszállat van. A komppal mi lesz?

– Megmondtam, én el nem hagyom a házat, legalább ezt őrizzem meg, ez maradjon.

Mária akkor megszólalt:

– Majd én megyek a kompra.

Az öregember kidugta a fejét:

– Mégy?

S átnyújtotta a pisztolyt.

– Hallottad, mit mondott Menyus.

A lány bólintott.

– Azért a pénzeket csak szedd el.

Kendőt hozott ki még, meg egy ujjast.

– Szél van. Nesze.

Mária a fegyvert a kebelébe dugta, s megindult a partra.

Az este már leszállt.

A komp közelében, a parton ült a lány. Fejére borította a hárászkendőt, és az álla alatt összehúzta. Alig látszott az arca.

Már csak néha dördült egy ágyú, aztán mélységes csend lett.

Lehunyta a szemét, úgy volt ott.

Talán el is bóbiskolt egy kicsit, amikor neszeket hallott.

A homályból három férfi alakja bontakozott ki. A rongyos felhők közül olykor kikandított a hold. Már a szél sem fújt annyira.

A férfiak óvatosan jöttek, halkan szóltak.

– Kérem. Át tudna bennünket vinni?

Mária eloldotta a kompot, a férfiak beszálltak, és lekushadtak a padlóra. Mária meglódította a csiga karját. Nem volt könnyű. Közben az emberek arcát nézte, s mintha a direktórium három tagját fedezte volna fel.

Amikor átértek, Benákovics pénzt nyomott a markába. Köszönés nélkül tűntek el. Mária megnézte a kezében levő pénzt, és elhúzta a száját.

Visszafelé jövet hamar észrevette, hogy már várnak rá. Többen voltak. Katonák. Sapkájukról letépték a vörös csillagot, derékszíjukat zsebre gyűrték.

A nagy éjszakában iszonyú volt a csend. A katonák is oly óvatosan szálltak a kompra, mintha meg se mozdultak volna.

Amikor már a vízen jártak, halkan suttogtak egymás között.

– Állítólag északon még tartjuk magunkat.

– Oda kéne jutni.

– Oda? Minek? A kormányzótanács is lemondott. Mindennek vége.

Nem vették figyelembe, ki van a komppal. Asszony, lány, férfi, gyerek? Nem vették figyelembe.

Átérve annyit szóltak:

– Isten fizesse meg.

Hajnalodott mire visszaért a lány az innenső partra. Nem sokáig pihenhetett, mert délről egy naszád futott fölfelé és jelzett előre, hogy a komp drótját engedjék le a vízbe.

Mária leengedte a drótot, s amikor túljutott a naszád, hozzálátott, hogy föltekerje a dobra újra.

Beleizzadt a munkába.

Akkor nagy, rohanó léptekkel egy férfi szaladt feléje csapzottan, és már előre kérdezte:

– Kérem. Át tudna vinni?

Odaért. A lány fölegyenesedett egészen.

Néztek egymásra hitetlenül. Mari fölfogta a parancsnok arcának űzött, fáradt vonását.

És odaborult a mellére.

– Egyetlenem.

Szorították és ölelték egymást. Mária a férfi tekintetét kereste újra:

– Hát te is?

Sidó még nyelt, úgy suttogta:

– Át tudsz vinni?

A lány arcára visszatért a döbbenet:

– Hát igazán vége? Mindennek?

Csak állt, és nem tudta elhinni:

– Nem. Nekem van pisztolyom.

Elővette a kebeléből, és nyújtotta:

– Tessék. Fogjad.

Sidó űzött tekintete felmérte a partot meg a kompot.

– Egy pisztoly! Vigyél át, kérlek.

– Hogy vigyelek? Ez lehetetlen. Téged?

– Erőt gyűjtünk és visszajövünk.

– Te innen nem mehetsz el – mondtá makacsul a lány. – Hát akkor mi lesz, ha még te is? Hát akkor mi lesz itt mindennel, mindenkivel?

Sidó olyan fáradt volt és olyan űzött:

– Nem értesz te ehhez. Buta vagy hozzá, kedvesem.

A lány arca megrándult:

– Én? Én vagyok a buta? Nem én értettelek meg? Nem nekem magyaráztál?

Az öklével, a pisztoly agyával ütötte már a férfi mellét.

– Nem engem dicsértél? Nem én ugrasztottam szét egyetlen szóval az urakat? Mit nem értek én, mondd?

Lódobogás jött messziről. A lány nem hallotta. Csak sírt ott. A férfi pedig mondta:

– Most már menjünk. Gyorsan.

Mária a pisztoly csövét fordította feléje:

– Inkább lelőlek – mondta. – És megteszem. Megesküszöm.

Akkor ért oda a lovas.

Leugrott a lóról, szaladt erre.

Menyus volt.

– A parancsnok az, Mari. Lőj már.

A lány reszkető ajakkal fordult meg hirtelen, párás tekintetével alig látott.

– Ne mozdulj.

– Elmegy, nem látod?

– Ne mozdulj, Menyus, kérlek.

De a testvére csak elhúzta a száját, és lódulni akart a nagy testével előre.

Akkor lőtt a lány, és kiáltott:

– Menekülj, kedvesem.

És újra lőtt.

A nagy hajnalban a komp a túlsó parthoz ütődött, Mária pedig csak állt Pille Menyhért felett, és változatlanul azt suttogta:

– Menekülj, menekülj.

26

Az öregasszony felállt a bársonyfűből a Tisza-parton. Tekintete mintha megőrizte volna ötven esztendővel ezelőtti ragyogását. Ahogy ment, ősz hajába beletört a nap. A folyó vize sebesen futott mellette, az ártér ligeteinek fái pedig bólogattak és susogtak utána.

Vége

Felelős kiadó a Szépirodalmi Könyvkiadó igazgatója. Felelős szerkesztő Csikós Lászlóné. Műszaki vezető Jánosa István. A kötésterv és tipográfia Pólya Lajosné munkája. Megjelent 9100 példányban 4,5 A/5 ív terjedelemben, diósgyőri famentes papíron, Bembo (11/12) betűvel. Készült az MSZ 5601–59 és 5602–55 szabványok szerint, a Kner Nyomdában. Sz 1090–h–6970.

– Mi a történet?

– Sokat kutattam – mondta. – Fölfedeztem egy lányfigurát 1919-ből. Sorsának azt a címet adtam: Mit tudtok ti Pille Máriáról? De ez az egész így még nem jó. Nem segítenél?

Ebben az időben Kunszentmártonban tartózkodtam, mivel krónikát akarok írni az ottani Zalka Máté termelőszövetkezet életéről, a közös gazdaság tulajdonosairól. Furcsamód a szándékunk egy ponton találkozott. Rengeteg sorsot ismertem meg három hónapos kunszentmártoni tartózkodásom alatt. Sok 1919-es sorsot is. Markos Miklós kutatási anyaga engedelmesen hozzásimult az élményanyaghoz.

Így lett a könyv.

Így született ez a kisregény.

Miután megvolt az ötlet, megvoltak a sorsok, nem kellett más, csak írógép, papír és egy író, aki az egészet leírja.

Meg gondolat. Meg hit.

Végtelenül egyszerű az egész.

Mit kívánhatunk még?

Adjon nekünk erőt a Múzsa, hogy e történetben is szereplő tiszta embereket mindig tisztán ábrázolhassuk, s legyünk olyan tiszták, amilyenek ők.

SZÉPIRODALMI KÖNYVKIADÓ